

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

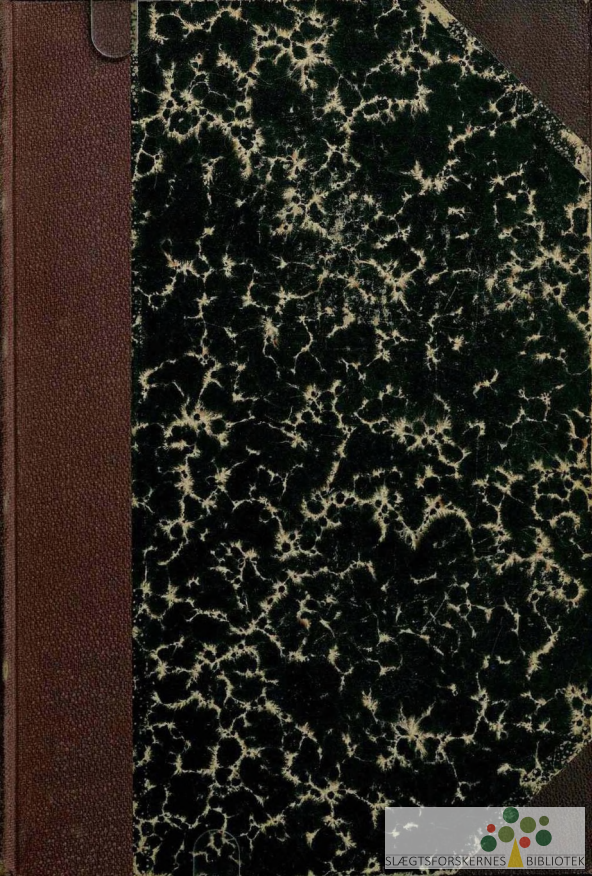
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

H. N. Clausen

Af min Reisedagbog

1818

J. Frimodt's Forlag, København

**Af min Reisedagbog
1818**

H. N. Clausen
Uf min Reisedagbog
1 8 1 8

+

Udgivet i
Hundrebaaret derefter
ved
Carl S. Petersen

Risbenvavn 1918
J. Frimodts Forlag
Trykt hos H. P. Thiele

Indhold

+

Fortale	7
Indledning	11
Ophold paa Sønderumgaard	27
I København	63
I Jylland	70
I Hertugdømmerne	74
I Potsdam	82
I Berlin	96

++++

Fortale.

Min Morfader, S. N. Clausen, foretog, efter at han 24 Aar gammel ved Universitetets 300 Aars Reformationsfest i Efteraaret 1817 havde forsvaret den filosofiske Doctorgrad, i Aarene 1818—1820 en stor Udenlandsrejse til Tyskland, Østerrig, Italien, Schweiz og Frankrig.

Paa denne skrev han en udførlig og interessant Dagbog, som efter hans Død opbevarede af hans yngste Datter, Betty Clausen. Om denne Dagbogs Eksistens blev jeg tilfældigt sat i Kundskab ved at Bibliothekar Carl S. Petersen for en halv Snes Aar siden spurgte mig, om der efter min Bedstefader henlaa nogle Manuscripter, og hvis det var Tilfældet, om jeg da kunde foranledige, at de havnede paa det kongelige Bibliothek.

Ved Henvendelse til min Tante erfoer jeg da først, at hun var i Besiddelse af denne omfangs-

rige Dagbog, ført med hans sirlige og fine Haandskrift. Af hende laante jeg den, og med største Interesse læste jeg nu om alle de fremragende Personer, Clausen paa denne Rejse var kommen i Forbindelse med.

Han havde allerede dengang ved sine glimrende Examiner henledet Opmærksomheden paa sig, og af Datidens hjemlige Berømtheder faaet anbefalingsbrevsels med til alle Stormænd i Videnskabens og Kunstens Verden. Navnlig har Biskop Münter, som havde litterære og personlige Forbindelser over hele Europa, medgivet ham Breve til Personer, der fik stor Betydning for Clausen.

Iøvrigt har Forfatteren i „Optegnelser af mit Levned og min Tids Historie“ Pag. 61—104 selv givet en livlig og fængslende Skildring af sit Rejseliv. Som Supplement hertil var Dagbogen særdeles værdifuld.

Stor var derfor min Stusselse, da jeg, efter min Tantes Død i Foraaret, kun fandt ganske faa Brudstykker, idet hun i Angst for Indiscretioner havde tilintetgjort Størsteparten.

Heller ingen Breve til og fra Clausen var at finde. Min Tante, der var en særdeles velbegavet og meget belæst Dame, har gjentagne Gange udtalt sig stærkt imod det Misbrug, der

ofte har fundet Steb med bekjendte Mænds og Kvinders litterære Efterladenskaber. Desværre har denne i og for sig rosværdige Egenstak forledet hende til det triste Skridt: at brænde det allermeste af Rejse=Dagbogen, skønt den ikke indeholdt Intimiteter eller personlige Hjerter=Udgyddelser, som havde været i Stand til at krænke noget Menneſke.

Kun endnu denne Oplysning: Til at foretage denne, navnlig paa den Tid særdeles bekostelige, Rejse, modtog Clausen Understøttelse af Fonden ad usus publicos samt Universitets=Stipendier, men fik endvidere — uden Henvendelse — Tilſagn om et større Beløb fra Geheimeraad Joh. Wilow paa Sanderumgaard, som bekjendt dengang Danmarks Mæcenat.

Wilow indbød ham tillige til paa Udrejsen at besøge sig, hvad Clausen, som det fremgaar af efterfølgende, med Glæde har benyttet sig af.

Efter min Anmodning forelægger Bibliothekar Carl S. Petersen Offentligheden disse ikke altid lige let læselige Brudstykker, selvfølgelig med Bibeholdelse af Forfatterens datidige Ortografi; et Par Roter har jeg tilføjet, men ellers maa Dagbogsoptegnelserne tale for sig selv.

Maatte denne lille Brøddel af det omfangsrige

Manuscript, som nu udsendes hundrede Aar efter at det er skrevet, bidrage til endnu engang at bringe H. N. Clausens Gjerning og Virksomhed i Erindring hos det danske Folk!

J. Frimodt.

Indledning.

Om sin Udenlandsrejse 1818—20 har P. N. Clausen udtalt, at den var Hovedpunktet i hans aandelige Frigørelses og Udviklings Historie. Det havde da sikkert lønnet sig, om man kunde have fulgt ham, ikke alene gennem den modne Mand's afklarede Fremstilling, nedskreven mange Aar senere i SelvbioGRAFIE, men ogsaa gennem Unglingens med Begivenhederne samtidige Optegnelser, i hvilke han Dag efter Dag stilles Ansigt til Ansigt med de Forhold og Personligheder, som skulde blive af saa stor en Betydning for ham. En saadan Mulighed byder de bevarede Brudstykker af Rejsedagbogen desværre ikke paa.

Smidlertid — som de er, fortjener de dog Paaagtelse. Vor Litteratur er ikke saa overvættet rig paa Skildringer af Rejser i Danmark fra en noget ældre Tid, at det ej skulde være Umagen værd at føje en hidtil ukendt til de alt foreliggende; selv om i dette Tilfælde efter Sagens

Natur Fædrelandet blot behandles som Gennemgangsled paa Vejen ud i det fjærne, medtages dog mangt et lille Træk af Værd for den, der syssler med Hjemstavnsbeskrivelse. Men ogsaa udenfor det danske Omraade findes Partier, som er af Interesse og læses med Fornøjelse; Sammenligningen mellem Shakespeares opførelse i Berlin og i København er i al sin Korthed eet Exempel blandt flere herpaa. Og endelig tegnes under Besøget paa Sanderumgaard et Interiør, der har ægte Duft af det 18de Aarhundredes noget sølsomme Land over sig og gaar langt mere i Detaljen end de tilsvarende samme Steds fra, som i Forvejen høves fra andre datidige Rejsendes, Chr. Molbechs og Finn Magnussens Haand*).

Som Optegnelserne foreligger, træder Bülow's Person saa stærkt i Forgrunden, at et Par Ord om hans Forhold til Frederik den Sjette og Virksomhed som Bestytter af Videnskaben vil være paa sin Plads som Indledning til den unge Clausens Skilbring. Den, der vil have mere at vide, end der her kan meddeles, maa søge til de Historikere, der delvis paa Grundlag af Bülow's

*) Chr. Molbech: Fragmenter af en Dagbog skrevet paa en Rejse i Danmark. Kbh. 1815; Finn Magnussen: Optegnelser paa en Rejse til Jellinge. Kbh. 1827.

egne Udtalelser har taget det hele Mellemværende mellem Konge og Hofmand op til nærmere Undersøgelse*).

Det var en vanskelig og ansvarssuld Gærning, den 22-aarige Gardeofficer Johan Bülow (f. 1751, d. 1828) gik ind til, da han 1773 ansattes som tjenstgørende Kammerjunker hos den 5-aarige Kronprins Frederik. Han medbragte, foruden en den Gang i hans Stand ikke almindelig litterær Dannelse, oprigtig og uegennyttig Sympati for det i mange Maader sære og forvallede Barn, som han skulde have Tilsyn med. Den lille Kronprins, der paa sin Side ikke var forvænt med Venlighed, sluttede sig i varm Hengivenhed til sin Hovmester, og denne kom til at betyde meget for ham under Opvæksten; det skyldes i første Række Bülow, naar der dog blev et sundt og usfordærvet ungt Menneske ud af den senere Frederik den Sjette. Efter Regeringsforandringen i 1784, da Kronprinsen tog Sæde i Statsraadet, stillede Bülow som Marskal i Spidsen for Hofetaten og vedblev endnu nogen Tid i Egenkab af Raadgiver og Fortrolig at søe

*) P. Koch: Kong Frederik VI's barndom og ungdom. Historisk Tidsskrift, 6. R. III, 265. 1891, S. 1—57; E. Holm: Johan Bülows Forhold til Kronprins Frederik efter 1784. — Bülows Hold. Historisk Tidsskrift, 8. R. I, 265. 1907—08, S. 337—50.

en ikke ringe Indflydelse paa sin Myndling; han modtog ogsaa ydre Tegne paa Benaagenhed, blev 1790 Geheimeraad, erholdt 1791 Overopsynet med det kgl. Kunstskammer og udnævntes 1792 til Ordenssekretær.

Alligevel undergik Forholdet mellem dem efterhaanden en kendelig Forandring. Skønt Bülow snart sølte sig i Opposition til de ledende Mænd indenfor Regeringen, var det dog langt mindre politiske end stadigt vøgende personlige Uoverensstemmelser mellem ham og Prinsen, som hidførte det endelige Brud. Han lagde ikke Skjul paa, hvad der mishagede ham hos hans unge Herre: Manglen paa dybere aandelige Interesser og den steds mere fremtrædende Forkærlighed for militære Paradenumre. Noget selvbehagelig i Væsen, som han var, fremsatte han sine Indvendinger i en moraliserende Mentortone, der i Længden faldt Kronprinsen med den stærkt udviklede Selvfølelse ganske utaalelig, og det fremmede næppe det gode Forhold, at Bülow søgte at modvirke Formælingen med Marie Sophie Frederikke, en Datter af Prins Carl af Hessen, fordi han ansaa hendes Fader for at have haft en uheldig Indflydelse paa Christian den Syvende og nødig vilde have den vordende Konge i nærmere Berøring med denne Mand.

I 1793 indtraf Katastrofen. En taabelig Sig-
telse for at være i Ledtog med et Par Smæde-
skrivere, der da vakte Røre i København, toges
til Paaskud, og under en Samtale den 2den Juni
opfordrede Kronprinsen ham til at tage sin Afsked.
Da han nægtebe selv at søge den, fik han til
Svar: „Saa skal De faae den“, og to Dage
senere var den udsærdiget. Om sin sidste Audiens
hos Kronprins Frederik forinden Afrejsen har den
styrkede Hofmand nedskrevet en Beretning, saa
lydende*):

„Inden jeg reiste, lod jeg Hs. Kgl. Høi-
hed spørge, om han befalede at see mig forinden?
Hvortil han strax bestemte mig en Tid. Jeg frem-
stillede mig og Samtalen var følgende:

Jeg: Deres Kgl. Høi-
hed seer mig nu for sidste
Gang. Jeg gaaer bort med den Trøst, at jeg
har tjent Dem ærlig og tro, og min Samvittig-
hed bebreider mig Intet.

Kronpr.: Det er godt for Dem!

Jeg: Ja det er det. (Pause). Jeg takker Deres
Kgl. Høi-
hed, at De har været saa naadig at til-
lade mig at blive saa længe paa Slottet, til jeg
kunde faae mit Tøi indpakket.

*) J. S. Bang: Nogle Afskrifter og Uddrag af Breve vedrørende
Johann v. Mikow til Sønderumgaard. Program fra Sore
Akademi 1978, S. 20-21.

Kronpr.: Reiser De til Sanderumgaard?

Jeg: Ja! og der agter jeg at opholde mig.
(Atter Pause). Jeg overleverer herved Ordens-
sekretær Tegnet. (Han modtog det og kastede det
paa Bordet.)

Jeg overgav derpaa en Ansøgning fra min
Tjener Bennicke om at vorde Raquai, hvorved
jeg sagde: Her er en Ansøgning fra Bennicke,
som han har bedet mig levere og anbefale paa
det Bedste. Han læste den, kastede den paa Bor-
det, og sagde: Jeg veed ikke, om det kan
fke. Jeg svarede: Da han har tjent mig ærlig
og troe, saa var det min Pligt at gjøre, hvad
jeg kunde for at befordre hans tilkommende Vel.

Efter et Ophold — og ikke et Ord mere —
nikkede den naadige Herre.

Jeg gik trøstet ved en skyldfri Samvittigheds
Bidnesbyrb. Men — hvilke Dieblikke! Min
Sindsbevægelse var ubestridelig. Kan vel Noget,
som selv har Følelse af Ære, undre sig derover?
Aldrig skal jeg glemme det Svar, da jeg sagde:
„min Samvittighed bebrejder mig Intet.“ Det
er godt for Dem! Ja det er visseelig godt for
mig; thi det har opholdt mig fra at dø af Skamme.
Den gode Gud har gjort det godt og vel alt-
sammen. Ikke var det min Afgang, der smertebe
mig. Nei langt fra. Men blot Raaden. Og

den vil nok krænte mig til den sidste Stund; thi hvilken Skygge kan den ikke udbrede over min Opførelse og — hvorledes skal jeg kunne forsvare mig. Men — den retfærdige Eftertid hevner vel Fortidens Uret. Dette er den forfulgte Mand's Trøst." —

Med Bülow's Høremaal i Statens Tjeneste var det for bestandigt Slut. Han havde, til Kronprinsens Misnøje, 1785 ægtet Else Marie Hoppe (f. 1767, d. 1834), Datter af Konferensraad Peder Hoppe, en hæslig og ubegavet men meget rig Dame, og den betydelige Formue, han fik med hende, satte ham i Stand til at leve uafhængigt; Pension begærede han ikke ved sin Fratræden, og der tilbødtes ham heller ikke nogen saadan. Han trak sig tilbage til sin Ejendom Sanderumgaard paa Fyen, som han havde købt 1793, og her tilbragte han Resten af sine Dage som human Godsejer overfor sine Bønder og ivrigt beskæftiget med Gaardens Drift. Den Have, som anlagdes efter hans eget Udlast, indtog en fremstødt Plads i Datidens Bevidsthed; Chr. Molbech helliger den mange Sider i sin Rejsedagbog, og en af Tidens Smaapoeter udgav en mere velment end vellykket Digtssamling til dens Pris, med Prospekter stufne af Clemens af de mange Lysthuse og med Gengivelser af de mange

Tantesprog, som ogsaa i saa høj Grad lægger Beslag paa Clausens Opmærksomhed*).

Gudssejeren og Havetkunstneren overstraaledes dog langt af Mæcenen. Med alvorlig og uselvigt Kærlighed til Videnskaben blev Bülow sin Lids Carlsbergfond, og som dette ejede han Rummelighed overfor de forskellige Foreteelser i Landens Verden. Martin Bahl, Joachim Frederik Schouws, H. N. Clausens, Rasmus Rast og mange fleres Rejser i Udlandet, Chr. Molbechs, Finn Magnusens og andres i Fædrelandet bestoedes helt eller delvis af ham. Ved Præmier og anden Støtte muliggjorde han Værker som Jens Willen Hornemanns „Forsøg til en dansk økonomisk Plantelære“ (1796), Schouws „Grundtræt til en almindelig Plantegeographie“ (1822), K. L. Rahbets og Rasmus Røerups „Udsigt over den danske Digtelkunst under Frederik den Femte“ (1819), Finn Magnusens „Edbalæren og dens Oprindelse“ (1823—1826), Caspar Schabes „Beskrivelse over Den Nors“ (1811), Molbechs „Ungdomsvandringer i mit Fædreland“ (1811—15), Røerups „Magazin for Reiseiagttagelser“ (1820—25), Eric Christian Werlauffs „Beskrivelse over Kong Eric Menveds og hans Dron-

*) M. Winther: Sønderumgaard's Høve. Digtninge. Kbh. 1824.

ning Ingeborgs Gravminde i Ringsted Kirke" (1815), Grimur Jonsson Thorkelins Udgave af det oldengelske Digt „Beowulf“ (1815) og mangfoldige andre Værker paa snart sagt alle Litteratursens Enemærker, som uden hans Redebønhed maatte aldrig havde set Lyset*). Og han kendte ikke til at tage Parti for bestemte Retninger. Paa en Tid, da N. F. S. Grundtvig stod mest alene, støttede Bülow hans banebrydende angelfariske Studier, og det var paa hans Foranledning, at Oversættelsen af Beowulfkvadet blev til og udkom (1820). I Indledningsdigtet hylber Skjalden derfor sin Belynder med varme Ord:

Naar Danmarks Stole,	Da og gjentage
Bed Rømpes-Tog,	Man skal i Bog,
faaer Læres-Stole	At i de Dage,
For hvert et Sprog,	Jeg kaldtes Bog,
Som Haender rørde,	Der man mig viste
Som Hjerter rørde,	Til Daare-Riste
Fra Pol til Pol;	Med Skrift og Sang;

Med Konge-Fædres,	Med Gunst og Gave
Da skal Dit Navn,	Mig Bülow tvang,
O Bülow! hædres	Til ret at slæve
I Saga-Stavn,	Den stolte Sang,
Hver Folke-Lunge	Og eftersjunge,
Om Daaden sjunge,	Hvad Anguls Lunge
Som Du har deelt!	Som Brages kvad!

*) En Fortegnelse derover findes hos L. H. Erlesø: Almindeligt Forfatter-Vericon for Danmark. 1ste Bind, 2de. 1843, S. 263—64.

Endnu en Gæld staar Eftertiden i til Bülow. Som Hofembedsmand havde han for bedre at kunne vejlede Kronprinsen søgt at skaffe sig Kendskab til Fædrelandets Udvikling paa de forstelligste Omraader; han var traadt i Brevvevling med Folk i meget uensartede Livsstillinger og havde anlagt en Samling af Aftstykker til Dplysning om Statens Historie. Efter sin Aftstedigelse vedligeholdt han en udstrakt Korrespondance med Benner i Hovedstaden, der holdt ham underrettet om, hvad der foregik, særlig ved Hoffet, og han lagde omhyggeligt alt til Rette, som kunde belyse hans egen Deltagelse i Begivenhederne og hans bratte Falb. Den Bülow'ske Manuskriptsamling*), som han testamenterede til Sore Akademi, ved hvilket han i sine unge Dage havde studeret, er derfor blevet en vigtig Kilde til Kundskab om Datidens indre Historie; meget er i Tidens Løb blevet offentliggjort af dens Indhold, men udstømt er den langt fra blevet endnu.

Frederik den Sjettes Uvilje lagde sig med Aarene. Bülow udnævntes 1808 til Geheimekonferensraad, dekoreredes 1817 med Elefantordenen og erholdt 1822 Rang med Geheimestatsministre. Da han i 1822 paa Grund af

*) J. S. Bang: Fortegnelse over Sore Akademis Manuskriptsamling, Program for Sore Akademi. 1861.

lidte Pengetab indgav en Ansøgning om aarlig Pension af Statens Midler, bevilgedes den ham. Men noget nærmere og hjærteligere Forhold indtraadte ikke mellem de to Mænd, der en Gang havde været saa nøje knyttede til hinanden.

Carl G. Petersen.

Nihil ad ostentationem, omnia ad conscientiam referre, recteque facti non ex populi sermone mercedem sed ex facto petere. —

PLIN: EP:

Tag dette Blad, ædle Mand! med paa Deres Reise til Erindring af mig. Før end jeg kiendte Dem, havde De min Agtelse, og fortiente den.

Den er forøget ved Deres personlige Bekendtskab. Vær stedse forfikkret om mine oprigtige Ønsker for Deres Velgaende og varme Deltagelse deri.

Sanderumgaard d: 12te Julii 1818.

Bülow.

Til

Mr. Dr. Clausen.

Q. B. F. Fq. S.
1818

Afløkten 1 var jeg paa Sønderumgaard; 9de Juli
(Lørdag)
ved Indkjørselen forbausedes jeg ved at see Gaarden, som jeg havde tænkt mig stor og kneisende, lille, lav paa 1 Etage med en Quist, og i høieste Grad simpel; og dog var dette Stedet, som for saa mangen Videnskabsmand var Fristed og Tilflugt, som var Buggen for saa mange store Foretagender i Videnskabernes Rige, hvis blotte Navn indgødde den Uresfrygt, som sthyldes Danmarks ædleste Stormand, der længe vil nævnes med Tak og Betsignelse.

Geheimeraaden modtog mig yderst forbindtligt, og tog strax Løfte af mig at blive der til min Afreise fra Fyen; hos ham traf jeg Prof. Andresen, forhen Rector i Rønne, nu Sognepræst i Bispenberg, en opvakt, interessent og goblidende Mand, som kun har den bornholmste Dialect imod sig. Efterhaanden kom der flere indbudne Fremmede: Fru Heinen (D. af Stiftamtmand Bülow i Sjæl-

land), Proprietair Ibsen fra Mørup i Sjælland (en gammel commilito som alumnus Lycæi), med Kone og Moder, Præsterne Holm fra Fraugde (Broder til Præsten i Rbhøn.) og Hvalfse fra Allerup, Bülow's egen Præst, en Slags geistlig Pudsenmager. Efter et Maaltid af et Dussin Retter blev der musiceert; Ibsen spiller paa Claveer med sjelden Færdighed, og Fru Heinen synger med en endnu sjeldnere Yndighed; for hende er Sangen Natur. Mod Aften kom endnu en Kherre Bülow og en Kherreinde Løbenhjelm; vi gik en lang Tour omkring i den skjønne Hauge.

Efterhaanden toge de Fremmede bort, og jeg blev ene med Bülow; han indlød sig aldeles ligefrem i adskillige Samtaler, især om litteraire Gjenstande, og denne Samtale vedvarede over Bordet, hvor vi To sadde alene vis à vis, men jeg alene spisende. Han fortalte mig ogsaa med inderlig Følelse sin nærværende Lykke i Frihedens Tilstand, som han nød, sagde han, uden at have Noget at bebrejde sig fra sin Epoque ved Hoffet; som Kongens stadige og nærmeste Selskab Dag og Nat i nogle og 20 Aar fra Kongens 6te Aar, havde han ofte forsikret ham, at han aldrig skulde sige ham Noget, som han ikke i sit 30te Aar ikke maatte erindre, var blevet ham sagt.

„Omsider — vedblev han — var jeg saa lykkelig — en Lykke maa jeg vel kalde det — at kunne trække mig tilbage; som Barn allerede elskede jeg Landet, og ønskede mig tit paa dette selsomme Sted, hvor da en Slægtning af mig boede, at jeg i Tiden maatte faae en Bondegaard til Gie; nu har jeg faaet Mere.“ — Omsider fik jeg mit Bærelse anvist ved Siden af Spisestuen ud til Haugen, hvor jeg lagde mig til Hvile.

Morgenen tilbragte jeg paa mit Bærelse ved min den 10de
Juli
(Fredag)
Dagbog. Kl. 9 gik jeg ind i Haugestuen; her traf jeg Geheimeraaden; han viste mig Malerierne, hvormed Stuens Vægge ere beklædte, og nævnedes mig deres Mestere; her ere Stykker af Tenier, Kupsdalene, Rembrandt, Titian, en Original af Luther af Luc. Cranach, ogsaa Landskabe af fædrelandske Mestere: Edersberg, Dahl og Nygind. Malerier, Kobberstykker og nogle Kunstfager (en skøn Gruppe af Bacchus og Ariadne i Marmor, et par Heste i Bronze, en herlig Jupiter Stator af Metal) udgjøre Bærelsernes Prydelser; i Spisestuen hænge den tgl. Families Portraiter, hvoriblandt Kongens som Kronprinds for sin Confirmation og hans Gemalindes som Pige, begge af Juel, og Originalerne til de mange Copier. Haugestuen er den største Stue,

som han tildeels selv har tilbygget; fra Trappen er en nydelig Udsigt til Haugen, som deler sig i flere nydelige Partier. Ved Gaardens Tiltrædelse for 24 Aar siden var den i en yndelig Tilstand; smaae Blruder, tilklinede med Gjør og Papir, Dørene saa lave, at man maatte bukke sig; rundt om den Morads og Hængebynd. Hertil drog Bülow fra Christiansborgs Sale, fordi han just her — sagde han — fandt Noget at udrette; Haugen er anlagt efter hans egne Tegninger, og udført ved ham selv og hans eneste Tjener, som tillige er hans Gartner; hvert Træ er sat af ham selv. —

Han førte mig ned i sit Bibliothek, som staaer i en Sidebygning; det er ikke stort, men har mange kostbare, tildeels sjeldne Bærter og Kobbere, især henhørende til Historie, Statistik, Geographie og Naturhistorie; til Fyens Stiftsbibliothek har han givet 1100 Bind, hvoriblandt alle Volstaires og Roussseaus Bærter; blandt flere viste han mig Pines kobberstufne Udg. af Horats. En Time tilbragte jeg her med ham i utvungen, levende Samtale om allehaande litteraire Gjenstande; til Slutning bad han mig at skrive i en Bog, som hører til hans „Tankefulds-Hytte“, hvori Alle, der her paa Gaarden overnatte, optegne et par Ord; det samme anmodede han mig om med

Hensyn til sin Stambog; „den har jeg,“ lagde han til, „kun for Enkelte af mine Venner; men Deres Navn vil det være mig kjært at see deri, endssjøndt jeg endnu ikke kjender Dem; thi jeg skal altid interessere mig for Dem, hvor De end er“; og, da jeg vilde yttre min Erkjendtlighed, vøddlev han: „ja, Complimenter maa De ikke sige mig; men troe mig, hvad jeg siger, kommer fra Hjertet.“

Han gav mig begge Bøger, og med dem gik jeg ned i „Sommerlyst“, et nydeligt Lyshuus med 3 smaae maleriebængte Cabinetter, som støder ud til Veien; her gennemløb jeg dem (om deres Indhold see ved Dagens Ende). Kl. 1 var jeg færdig efter Geh. Ks. Dnsse, for at kjøre med ham til Bejerup til Kherre Løvenhjelms, $\frac{1}{2}$ Miil derfra; først kjørte han mig hen, for at vise mig en ny Skole, han lod opføre af Leer, og hvortil han har samlet et lille Bibliothek. Paa Veien fortalte han mig Afskilligt om sin Deconomie; han lader sine Folk hver Aften holde Aftenbøn i Borgestuen; til den høre nogle Bibler og Psalmebøger, hvilke ogsaa som Inventarium findes i ethvert Huus, han lader opbygge. —

Bejerup er omgivet med Grave; i en Afstand af $\frac{1}{2}$ Miil indbyrdes ligge Sanderumgaard, Bejerup, Ulriksholm, Østergaard, Selleberg, Fraugbegaard

o. f. Herregaarde. Bejerup har et smukt Baa-
ningshuus og en smuk Hauge; Selskabet bestod
atter af Fru Heinen, Kherre Bülow og Frue;
Berten er en jevn, men meget artig Mand. Efter
at have spist, druffet og spadseret i Haugen,
førte vi Kl. 8 tilbage. Kherren viste mig 6 Teg-
ninger af Bygind over 6 nyeste Herregaarde:
Sanderumgaard, Fraugdegaard, Bejerup, Hved-
holm, Hollufgaard og Egestov; hvoraf de to
sidste ere yderst interessante antique Bygninger.

Seheimeraaden foreslog mig en Spadseretour
i Haugen; han gif da med sin lille Spade, som
han har brugt ved alt sit Arbeide, som engang
skal lægges paa hans Grav, og derpaa overgives
hans Gartner til Eiendom, indlod sig med mig
om min Reiseplan, og bad mig at skrive ham til,
naar mine Studeringer tillode det. Ved Bordet
kom han paa Tale om sin Stilling ved Hoffet
og den store Catastrophe af 17de Januar, hvortil
han havde været Dienvidne som Officier ved
Livgarden til Fods, hvorfra han fra 1773 til
1794 var kaldet til Kronprindsen.

Jeg optegner enkelte Data med hans egne Ord,
som han bad mig bevare for mig selv. — „Chri-
stian 7 var alt før sin Udenlandsreise forstyrret;
i Brüksel veed jeg af originale Breve, at han vilde
overtale Struenset, dengang Livmedicus, til at

desertere med sig, fordi han ikke vilde bestige en Trone ved Arv; snart troede han, at Keiserinden af Rusland var hans Moder, snart at en engelsk Parlamentsherre var hans Fader; hans Svaghed forsøgedes ved hans frygtelige Udsvævelser, og navnlig ved et Slag, en Bægter om Natten gav ham paa Hovedet med sin Morgenstjerne ved et natligt Eventyr. — Mathilde og Struensee fortjente deres Skjebne; Struensee bekjendte i et Brev til Münster, som Biskop M. har viist mig, sin Omgang med hende, og bad M. formane Dronningen til Omvendelse; hun havde, efter sine Kammerfruers Nærværelse, viist sig nøgen for dem som Eva, og i samme Costume med udstrakte Arme forestilt Christus paa Korset; i sit Fængsel søgte hun paa enhver Maade at frelse Struensees Liv; af Betjenternes beedigede Bidnesbyrd om Tiden, Bestaffenheden og Omstændighederne af deres Sammenkomster var hendes Brøde sat udenfor al Tvivl; ogsaa vilde det engelske Hof have sendt en Flaade mod Danmark, men lod sig afholde ved Trudselen, at offentliggjøre vedkommende Documenter. Forsynet med saadanne Data, maa man vel forarges over Dehenschlägers Udraab ved hendes Grav i Celle: Sancta Carolina! ora pro nobis! —

Af Struensee fik jeg endnu en Hilsen, da han

ljørte til Ketterstedet, fordi Vognen netop kom til at holde udenfor min Post. — Juliane Marie er mislignt; hun var herfskshg, men havde mange gode Sider, og gavnebe Danmark Meget ved sin private fortrolige Forstaaelse med Catharina 2 af Rusland og Frederik 2 af Preussen. Efter Revolutionen sendte Gustav 3 sin Livlæge til Enkebronningen med et anonymt Brev: at han var ganste til hendes Tjeneste, og at hun sikkert kunde forlade sig paa ham (til at forgive Kronprindsen); men hun svarebe ham, at hun forstod ikke hans Brev. Da han nogle Aar efter opholdt sig i Kbhavn., blev jeg hans opvartende Cavalier, og lærte at kjende baade hans Talenter, og hans falske Character, idet han altid sagde eet og meente et andet. —

Kronprindsens Opdragelse af Struenjee var umenneffeligg; om Vinteren, naar Livvagten traf op i streng Kulde med Cavajer og lodne Handsker, saae vi ham paa Altanen med kort Trøje, tynd Vest, Manquins Buxer, blottet Bryst og bare Fødder; han sov for aabne Vinduer, paa Madratser, med et tyndt Teppe, og fik til Kost paa en Balle Kartofler og Vand; en Betjent, som gav ham en Tvebak, kom i Blaataarn, og en Anden, som traf ham op af Hirschholms Grav, hvor han nær var druknet, vovebe ikke at sige,

at han var kommet Prindsen til Hjælp. Disse Scener har Mandelberg, som ofte kom til Hoffet og var Bidne til dem, udkaftet; de ere stukne i Kobber; Pladerne gjemmes i Geheime-Archivet, og jeg har selv Aftryk deraf. —

Da hans Opdragelse og Levemaade efter 17de Januar skulde forandres, maatte det skee med største Vaersomhed, og Lægernes Betænkninger om Fremgangsmaaden, hvoraf jeg har Affskrifterne, maatte indhentes; hans Been vare farligt angrebne af Frost, han havde Ansats til engelsk Syge, og blev derfor hver Morgen fra Sengen tre Gange puttet ned i koldt Bad. Jeg blev hans Kammerjunker og sov ved hans Seng hver Nat; og i de første Aar lagde jeg ham selv hver Aften til Sengs. Hans Sundhed var saa forstyrret, at han ofte om Natten pludseligt blev angrebet. Indtil han blev gift, holdt jeg Vøn med ham hver Morgen og hver Aften. Han skulde nu undervises; foruden en Dandselærer, en Tegnelærer, og en fransk Sproglærer (den gl. von Aphelen) fik han Ingen uden Sporon, som paa 2 à 3 Formiddagstimer skulde lære ham Historie, Geographie, Christendom, Skrivning og Regning. Men Tiden var for knap og Lærerne ligegyldige; han lærte Intet.

Jeg talede derom til Overhofmesteren Gen.

Eichstädt; men han svarede mig, at, om han ikke lærte Fransk, var det saameget bedre; derimod fik jeg Lov at læse noget Tydsk med ham; men Sporon kom efter det; da jeg atter tilbød Prindsen det, sagde han, han havde ikke Tydsk, men gav sig til at græbe; jeg fik Sammenhængen at vide hos Overhofmesteren; og jeg maatte nu i Smug fortsætte mine Øvelser med ham, at vi, naar Dørren gik, kunde hurtigt kaste Bøgerne bort, og begynde at lege, som min Instrux befalede mig, ligesom og at fortælle ham Fabler og Historier. Saaledes fik vi nogle franske og tydske Bøger oversatte; vore Arbejder har jeg endnu i mit Øjemme; imidlertid var hans Kundskab endnu altid saa ringe, at, naar han skulde tale med de fremmede Ministre, maatte jeg opsætte paa fransk og tydsk, hvad han atter maatte lære udenad for at fremfige det; hvoraf mangan Forlegenhed opstod. Først i Wien lærte han at tale fransk flydende; i Latin bragte han det ikke videre end Phædri Fabler.

Iøvrigt er hans Nemme ypperligt; ikke en eneste Gang feilede han i sine Lectier; hans Blik er hurtigt og hans Huskommelse overordentlig tro. Man har forfikkret mig, at han har bebrejdet Sporon, at han intet har lært ham, og at Græmmelse derover paadrog Denne hans pludselige Død. —

Ofte paadrog jeg mig Ubehageligheder, fordi jeg fulgte min Overbeviisning, og søgte at bibringe Prindsen denne. Saaledes gjorde jeg mig Umage for at give ham Afsmag for Jagten; og, da efter en Parforcejagt paa Fredensborg, hele Hofset skulde forsamles, for at see, hvorledes Jagthundene i Slotsgaarden skulde løslades paa den ihjeljagede Hjort, og sønderflide den, skildrede jeg ham det Oprørende i dette Syn, saa at han besluttede ikke at være Vidne dertil; da Diebliffet kom, vendte han derfor Vinene bort, og talede uafbrudt med de Omstaaende; men Entebronningen lod Eichstädt kalde, og, da Denne væltede Skulden fra sig, mig ved ham give en alvorlig Reprimande.

Ikke bedre gik det mig, da Entedr. forærede Kronprindsen til hans Fødselsdag et par kostbare Kniplings-Manchetter, som ved en Luxusforordning nyligt vare forbudne; jeg mindede ham om, at han var Kongens første Underfaat, og han bar dem ikke. —

Denne vanskelige Stilling indsaae jeg, vilde efter Prindsens Confirmation blive endnu mere critisk; jeg tænkte derfor paa at søge min Afsted; men den gl. Stampe omstemte mig: „jeg kjender Dem saa godt“, sagde han, „at jeg kan forubsigte Dem, De vil faae Deres Afsted uden at be-

høve at søge den; men saalænge De ikke har den, kan De maaskee afværge Meget, som De siden vilde fortryde ikke at have afværget. Jeg blev, indtil jeg fik min Afsted, efter at han var formælet, og endnu glæder jeg mig over, at jeg fik den og ikke selv tog den. Jeg har aldrig forbulgt Kongen Sandheden; men derfor maatte det gaae, som det gik; han blev smigret af saa Mange, og jeg blev ham efterhaanden kjedsommelig og besværlig; men man maa aldrig fortryde at lide for den gode Sag.

I 18 Aar saae jeg ikke Kongen; jeg tog til Kbhavn, naar han ikke var der; og, naar han tog gjennem Thyen, søgte jeg ham ikke, uagtet han spurgte efter mig. Omfider lod han mig kalde til Kbhvn, modtog mig yderst naadigt, og gjorde mig de hæderligste Tilbud, hvoriblandt at blive Universitetets Patron; men jeg kunde hverken overtale mig til at forlade et Steb, hvor jeg i 18 Aar havde været lykkelig hver Dag, eller til at paatage mig en Post, som jeg ikke følte mig voksen; desuden var det mig nok, at Moldenhawer dengang formaaede Meget; at denne Mand fik et saadant Brev til Afsted fra Kongen, er en Fornærmelse for den Dybdige. — Siden den Tid skriver Kongen til mig af og til, og meget artig; baade han og Dronningen vise sig meget naadige.

og minde mig, hver Gang de see mig, om mit Løfte at komme til Kbhvn."

Mindebogen hører til Tankefuldsbygningen, som ligger i et tæt Buskads, der har til Overkrift: „Hvo som er en Ven af alvorlige Betragtninger, gaae kun videre!"; i Bygningen ere to Dødningshoveder og et Timeglas, samt nogle Tavler med Vers af Geh. K. selv, udenfor Bygningens Dør en Grav med et Kors. Bogen er begyndt 1799; den indeholder en stor Mængde flaae og tomme Complimenter og Taksigelser for tilbragte behagelige Dage og ubviist Venfkab (især fra adelige Personer), og glatte Sententser (f. Ex. af den gl. Oberst Rosenberg ved Reicorpset: „Hvo som besøger dette Sted med Fornøielse, er et moralist godt Menneſte." Et biter af Otto Osten: „O! med hvilken behagelig og taus Beundring betragtede jeg dette Sted! hvor oplivedes jeg ikke ved denne Tanke om det Tilkommende!"), dog ogsaa enkelte, som ere betydningsfulde med Hensyn til Tierenes forrige og nærværende Stilling, andre, som ved deres Forff. faae noget Bærd. Til disse høre:

•Procul a Jove, procul a fulmine. —

Quistgaard
 Etatsraad og Borgemeester

„I Ceres, Pomonas og Fauners Selskab forglemmes
 Trinbringen af en blid, men uftjønksom Fortid.“

Begtrup,
 Prof.

„Hvor fandt en Plet min Leven, — Saa stjont, saa
 lysteligt et Eden!“

Haggesen

•In variis non varius. —

Hülou,
 Stiftamtmand

Hic murus aheneus esto, nil conscire sibi, nulla
 pallescere culpa.

Plum

„Kunsten forstjønner Naturen; her lærer Du at be-
 undre Naturens Skjønhed, for at agte høit den hulde
 Kunstner.“

Extens,
 Stiftbr.

•Bene vixit, qui bene latuit. —

Munthe

„Eilidsfuld kom jeg, glad blev jeg; taalommeligt
 gif jeg bort; evigt er mig Sanderumgaards Minde.“

Molbrech

„Stabende, hulbe Natur! hvor er saa fjon du og
 mægtig,
 som hvor den dannende Kunst rækker dig broderlig
 Haand!
 See! af den sumpige Dal yndigt et Tempe fremspiret;
 thi den besjeled en Aand, fortrolig med Kunst og Natur.“
Jugmann

„Fred i Hertet! Fred med Gud!
 Døden vente Du fortrolig!
 Dette Biisdoms store Gud
 gjør os Livet let og Sønnen rolig!“
Fr. Christian

„Seld Den, der med rørt Hjerter forlader dette Sted!“
Prindsesse Caroline Amalie

„Natur og Vid
 og Kunst og Dyb
 hvor ædel Løn de deres Dyrker give!
 Mens Fædrelandet sig hans Daad tilegner,
 og Elio den i sine Kuller tegner,
 skal Flora blid hans Navn paa sine Blomster skrive!“
Charlaciuss

„Trende Sødfkende her Dig lede med venlige Hænder,
 og med velsignende Blik: Inde og Kunst og Natur!“
Gutfeld

„Den misfjendte og ulykkelige ædle Mand finder
 stundom i Livet en sød Trøst, den at see en endnu æd-
 lere fattet og lykkelig.“ Baggerfen

Jeg skrev: „Vi sødes, for at dø; vi dø, for evigt
 at leve!“

Stambogen er begyndt 1780; den er betitlet:
 „Memoriæ hominum de civitate bene meritorum
 atq. amicorum has paginas sacras voluit J. Bü-
 low“; den begynder med den kongelige Familie og
 Christiansborgs øvrige Indbyggere. — De eneste Ord
 fra Frederik 6 ere fra 1780: „Gjør Ret og frygt
 intet“; dette Sted er omsluttet af en forseglet Con-
 volut, som dog ikke holder det speidende Die borte.

„Ved Viisdom bygges et Huus, og ved Forstand
 befæstes det. — Denne korte Sentents har jeg fundet i
 Salomons Ordsprog, og vil nu hermed tilegne Dem,
 siden jeg finder den overensstemmende med Deres
 Tænkemaade.“ Arveprinds Frederik. 1788

„Ved Dyder erhverves den sande Lykkelighed og et
 glædeligt Udsald af Sagerne; thi hverken kan et Men-
 neske være lykkeligt uden Gud; ikke heller kan Noget
 opvinge sig over Sjæbnens Love, uden Gud giver

Binger. Da Du haver tjent Din Gud, dit Fædreland, mig og min Søn tro til denne Dag, saa skrives dette med Fornøielse af din meget naabige og bevaagne Konge." **Christian 7. (1788)**

•Quel avantage peut on souhaiter à celui, à qui le ciel pour apanage a prodigué tous ses présents; exprimer tout ce que vous mentez, n'est pas un petit embarras; et mon Apollon dans ce cas se tait pour avoir trop à dire. La main, que s'étend sur votre tête, veuille bénir à jamais vos jours! soyez long tems ce que vous êtes, et je vous estimerai toujours.

Prindsesse Sophie Frederikke. 1788

(Efter 3 Bibelsprog): „Siden jeg har lagt Mærke til Deres Handlinger, som tager deres Udspring af et rebeligt Hjerter, saa tilegner jeg Dem denne Sebbel, som et Beviis paa min oprigtige Bevaagenhed.“

Dr. Juliane Marie. 1789

„Φρονει εις το σωφροειν. Den kjæreste Plan staaer ikke, uden ved Sindighed, Klogskab, Redelighed og det stille Mod; og endda kommer det an paa, om min Plan er og Guds. Denne Sandhed, som jeg ærer, helliges og min Ven.“ **Orz Høegh Guldberg. 1780**

•Il appartient à l'adversité d'accomplir le sage. Que cette pensée vous rappelle les sentiments, que je vous porte! ils sont fondés sur l'estime et l'amitié toute particulière, que vous a vouées

Christian Frederic. 1816

•Il n'y a de beau, que le vrai, le vrai seul est aimable. C'est en priant le possesseur de se souvenir de l'amitié et de l'estime parfaite du Soussigné, qu'il a mis icl ces mots, qui ont toujours été sa devise.

Bernstorff. 1781

„Ingen Dyd uden Fryd. Hermed vil jeg bede Besidbereren af denne Bog om at ville minde sig det Venstabs, som Ingen føler oprigtigere end den Undertegnede. Det vil bestandigt være mig helligt, og hvert Aar vil sammenbinde det med nye Bænd.“

Reventlow. 1783

•Unus dies, bene et ex præceptis virtutis actus, peccanti immortalitati anteposendus est. Jeg veed faa Sandheder mere overensstemmende med min hjære Bøns Naade at tænke og at handle, og derfor ubbeder jeg mig Deres bestandige Erindring og Venstabs.“

J. G. Maltha. 1787

•Et cogitando et conando. Amicitia ergo et, sui in memoriam apponit.

O. Thott. 1781

•Invia virtuti nulla est vis. Generosissimo possessori, amico inter paucos colendo, memoriam sui commendaturus, egrotæ et tremulæ voce scripsit

Stamp. 1783

•In vero vigila in omnibus (2 Tim: 4,5). Primo apud Principem juventutis cubiculario Joh. de Bülow, optimi patris simillimo filio, sincerus utriusq. et olim et nunc amicus lubentissime posui

Lundorff. 1781

•— It be Thy only care
to stand approv'd in sight of God; though worlds
judg Thee perverse! — Remember!•

v. d. Gühr. 1785

•Beatus ille, qui procul negotiis etc. Det er mit Balgsprog; min gode Ven berimod tilkommer det: principibus viris placuisse, non ultima laus est; en Spøtte jeg vil søgte ham, at maa vedblive bestandig, som jeg og haaber, og som ei heller kan felle, naar han altid bliver sig selv lig, hvilket hans bestandige Character forvisjer os om.”

H. F. Suhm. 1786

•Fac ea, quæ moriens facta fuisse velis.•

G. v. Brandt

•Tout le bien, que je sais de Vous, et les sentiments, que vous portez au prince, vous ont acquis toute mon estime et affection, dont je me fais un plaisir de vous assurer.•

Lonise. Götterj 1790

•L'attachement, que vous avez voué au Prince Royal depuis sa tendre jeunesse, vous donne chez moi, dont il fait le bonheur, un bien grand mérite. et vous assure à jamais ma plus parfaite estime et considération.

Mariv. Gottorf 1790

„In dem Gedächtnisse edler Menschen zu leben ist die schönste Unsterblichkeit.“

Frederik Ferdinand. 1817

Wahrlich erkennen, das Schöne lieben, das Gute wollen, das Beste thun. Diese Egenflaber, som ere den æble Mand's Kjendemerker og findes forenebe i Deres Person, have erhvervet Dem den Agtelse, som jeg beder Dem være forvisset om, at jeg selv vil bære for Dem.“

Louise Augusta. 1817

„Was wir als Schönheit hier empfunden,
wird nicht als Wahrheit uns entgegen gehn.“

Det Sandes og Skjønnes Ben bedes ved disse Ord
at mindes Dem, der med sandeste Høiagtelse nævner sig

Caroline Amalie. 1816

„I dag Mar 1787. 3 Febr. troer jeg om Manden
Bülkow, at, naar Frederik, den Herre, hvilkken han tjener,
vorber en Landsfader sandeligen ædel, sandeligen lykkelig,
da faaer Manden her som en Guds Himmel om

Dig. Jeg troer, at, skulde han tilljube sig den Fryd, han gav derfor sit Lives Roe, han gav derfor sin lille Lob af jordist Gie; han agtede det Alt at være Avn mod Fryden, den han sit ved Frederiks Menneſteherlighed. — Sid efter en Nad af Kar fra Marmoret maa kunne tales, som her fra dette Blad! De, ædle Mand! ſue hen ud over den Nad af Kar! kun end ſtærkere og mod Guds Himmel! lad altid ſtore Tanker midt i den Skimmers og Smaaheds Cirkel, hvori De lever, hefte ved Deres Sjel! O Du, mit Medmenneſte! min ærligen Eſſede! o den Din Lykſaligheds Lob, hvis Du engang ber, hvor Alt hvad tænkes ſkal være ſandt, kan frydeligen priiſe Afaber for hvert et Minut, det Du levede nær om Frederik!"

Enge Rothe

•Le vice seul est bas, la vertu fait le rang,
et l'honneur le plus juste est aussi le plus grand. •

Colbjørnſen. 1789

„Hvad Byrd og Guld og Ordner ei kan ſjenke:
urokket Mod og vennesaig Sjel,
og Lid til huldt at handle, klogt at tænke,
og Agt og Bid og Dyb og Almeenvel;
det, ædle Bülow! det gav Himlen Dig;
thi nyd Din Fæders Lov! vær lykkelig!

O. Malling. 1817

„Naturen lærte Dig at elske Kunst;
 nu meer end Borgen elsker Du din Hytte;
 den lyse Dag steg af Din Morgens Dunst,
 og du har intet tabt ved dette Bytte.“

Oehlenschläger. 1817

„Lange sambrægtig i Nord jaes Abel og Værdom
 at vandre;
 hiin gav denne sin Glæde, denne gav hiin sit Gehalt.
 Skilte tiifibst de endog hinanden gjensidig beljæmped,
 kun de ædlere Faa Fædrene=Pagten blev troe.
 Høit iblandt Disse staaer Du, ædle Johannes v. Bülow;
 derfor Dig signed' i Løn tit din ukjendte Klient.“

J. Møller. 1817

Desuden findes Minder af Valle, Bastholm, Münter,
 Plum, Gutfeld, Letens, P. E. Müller, Brøndsted, Thers-
 lacius, Nyerup, Berlauff, Rast, Ingemann, Engels-
 toft, S. Smith, A. Kall, Gulsberg, Molsbøch, Thorkelin,
 Sibbern o. s. f.

Jeg skrev:

„Ei blot af Roser og Liljer jo Dien sig drager sin Honning;
 kunstigt selv Bitterheds Saft staber til Sødme den om.
 Saa og den Mand, som, ramme ham Nødgangens
 Storme,
 søger den ventlige Havn, Blikket mod Himmelen vendt
 videre med Tillid og Haab, for Dydens og Sandhedens
 Rige,
 letter for Brødrene ømt Veien til Sandhedens Lyse.
 Helb ham! i Hjertet boer Fred og vennehuld Blidhed
 i Diet,
 viist og forstandigt og fromt lyde fra Læben hans Ord.“

Seld ham! thi Sjøn er hans Daab; den Herren i
 Himlen velsigner,
 og med taknemmelig Røst prises paa Jorden hans Navn.
 Tiden henruller og Slægten forgaaer, men Daaden
 skal leve,
 vidne, hvad Ædlingen var, minde at vorde som Han.“

Om Morgenen udstrev jeg ovenstaaende Min- d. 11. Juli.
(Løvedag.)
 der; Geheimeraaden kom et Dieblit ind paa mit
 Bærelse, før at sige mig Godmorgen. Efter fuld-
 endt Arbejde gik jeg Kl. 11 over til Fraugde
 (1/4 Mil), til Præsten Hr. Holm; Veien falder
 gjennem Fraugdegaard, som har den Besynderlig-
 hed, at den bestaaer af to parallelt løbende Byg-
 ninger, som ved Tagrenderne ere forbundne til
 een. Præsten skulde i Kirken at skrifte; jeg saae
 mig imidlertid om i hans Bøger, drak Biin og
 spiste Kirsebær, og fulgte siden med ham over i
 Kirken. Den seer stolt ud udenfra; da den til-
 deels er opført af tilhugne Quaderstene; den er
 meget lang (165 Fod), og godt vedligeholdt, har
 et Positiv, en smuk Messinglysekrone og et Alter,
 som i Afstand tager sig godt ud. Men mærke-
 ligt er den ved Thomas Kingos Epitaphium,
 der er Manden værdigt; denne Fyens Biskop,
 og Danmarks første gudelige Sanger, blev ved
 Ægtefæls Eier af Fraugdegaard. Endnu prydes
 Kirken af to smukke Marmorkister, hvori ligger

Admiral Raas og hans Gemalinde, Ministerens Forældre. —

Jeg spiste ene med Geheimeraaden og Fruen; Samtalen faldt paa Æsthetiken; Han gouterer ikke den moderne Poesie, men holder sig endnu helst til Racine og Corneille; Shakespear er ham for convulsiviff og uregelmæssig; dog driver han unægteligen Fordringen af de 3 Eenheder for vidt.

Efter Bordet viste han mig en skjøn Samling af 100 Gemmer i Gibs, en enkelt usædvanligt stor i Calceдон, som var vurderet for 300 Speciesducater, endnu et yderst brillant Etui med store Diamanter, Kongens Portrait og Orden af smaae Diamanter: souvenir d'amitié et d'estime, som han ved hans Formæling havde faaet.

Han forærede mig til Anmindelse 3 Prospecter af Sanderumgaard; flere havde han ikke i sit Eie. —

Kl. 5 kjørte vi til Davindegaarden til Oberst Hejde, $\frac{1}{2}$ Mil derfra; paa Veien steg han af ved en Udskyttergaard, for at vise mig een af sine Bøndergaarde; den var smukkere, lysere og bequommere end nogen, jeg har seet, omgivet af Popler og med en net Hauge; han blev modtaget med Glæde, gif overalt omkring med Konen i Stuer, Kjøkken og Hauge, besaa hendes Løier, og gav hende Raad og Formaninger. Hos Hejdes traf vi atter Fru Heinen, som sang ligesaa yn-

dig, som hun loe kjedsommeligt; hun besidder i udmærket Grad den adelige Færdighed, at accompanere hvert Ord med lydelig Latter. Og saa en Fru Selchier spillede med megen Færdighed nogle Sonater af Mozart, ledsaget af Stud. Stybes Violin. Paa Hjemveien sagde Geh. K. med hele sin Hjertelighed, idet han trykkede min Haand: „men nu er det sidste Gang, jeg kjører med Dem; og maaffee skeer det aldrig mere; skulde jeg leve, naar De kommer tilbage, maa De ikke glemme mig, men dette er ikke rimeligt.“

Bed Aftensbordet fik han nogle Breve fra Odense, og blandt dem var eet til mig, som han rakte mig; at faae saa uventet de første Ord fra min Gittes*) Haand, var en Glæde, jeg neppe turde haabe; Vissheden kunde jeg ikke endnu erholde; jeg maatte stikke det i Lommen. Efter Bordet gav jeg Gehr. et Blad, med den Bøn, at han derpaa endnu vilde medgive mig et Tegnpaa sin Yndest; derpaa ilede jeg ind i mit Kammer, brækkede Brevet, saae min Gittes Haand, læste hendes Ord, kjendte hendes Hjerte i hvert Ord, og sov ind med Sindet fuldt af min elskede Pige. —

Bülow er en Mand af en ganske særdeles

*) Birgitte Franziska Swaner 1797—1875, der i Foraaret samme Aar var bleven forlovet med Clausen og som i 1821 blev hans Hustru. (S. F.)

dannet Mand; glimrende Genie, spillende Vidrøber han ikke, men skarp Dømmekraft, moden Tænkning og et udmærket Talent til at knytte og fortsætte interessante Samtaler; til at fortælle med Liv, Ynde og Lethed har han ganske særegne Gaver. Han har tænkt meget og læst meget; især besidder han Kundskaber i Historien, Oldvidenskaberne, de skjønne Kunster, Botaniken og Landoecconomien. — Han er — som jeg kjender ham — den ædleste Mand, jeg veed, et sandt Mønster paa den rene Humanitet og det ophøiede Sind, der følger ædle Grundsætninger med en Fasthed, som er en Følge af den Opmærksomhed, hvormed han i en lang Række af Aar har betragtet baade sig selv og Verdens Gang; han holder bestandigt sin Dagbog, og begynder og ender hver Dag med Bøn. Han er streng i sine moralske Begreber om Retfærdighed og Uegenlyttighed, derfor og streng i sine Forbringinger til sig selv og Andre; han har aldrig ved Høffet taget Præsenter, har afflaaet den ham tilbudte Pension af 2000 Rbdr aarligt, tjente ved Høffet som Ordenssecretair, uden at ville lade sig lønne derfor; ved Indkomstskattens Angivelse satte han sig 800 Rb høiere end hans Indtægt var, for at være sikker for ei at skaane sig selv. Ogsaa ved at bedømme er han streng imod Feil, som

røbe umoraliske Begreber eller sløv Følelse eller svag Villie; det Edle og Gode er ham det, der udgjør Menneffets Bærd. Imidlertid er hans Dom altid lige saa mild og lemfældig, som i sig selv retfærdig; thi Blidhed og Sagtmobighed er et Hovedtræk i hans Character; han affkyer Intolerance i det Religieuse, som Haardhed og Bitterhed i det Moralske; denne Lemfældighed viste han og, saa ofte han hos Bønderne havde Noget nyt at indføre f. Ex. Udsiftningen, den nye Psalmebogs Indførelse. Denne Blidhed og Kjærlighed har vel sin Grund i den Religieusitet, som i sjelden Grad fylder og bejjeler ham. Intet ligner den Blidhed, hvormed han taler med sine Bønder og taler Børnene, naar de luffe ham et Led op; med rørt Stemme spurgte han mig, da vi havde været inde i hans Udslyttergaard, hvad jeg syntes om Omgangen imellem dem; „ja, jeg forsikrer Dem,“ sagde han, „at, naar jeg saaledes gaaer iblandt dem, føler jeg mig saa lykkelig; og aldrig har jeg sagt et eneste Ord til Noget af mine Bønder.“ Smilende fortalte han mig og det Skudsmaal, en gl. Bondedone havde givet ham for en Anden, nogle Aar efter hans Tiltrædelse af Godset: „ja, det maa jeg saamen sige, han er intet Skarn imod os.“

„Mangen Gang“, sagde han, „naar jeg i de

første Aar her var mismodig, gif jeg ind i Tankfuldshytten; og, naar jeg der saae Dødninghovederne og Graven, og tænkte paa, at Alt er forgjængeligt, blev jeg atter vel tilmode.“ „Jeg gaaer ellers aldrig ud tibligt om Morgenens,“ fortalte han mig en Gang; „men en Morgenstund var det saa skjønt Veir, at jeg gif ned til Sommerlyst med Nogle af mine Folk, for at see Solen staae op; den kom, og tænk Dem min Forbauselse, da den steg op netop bag den høie smale Steen, De har seet strax for Huset, hvorpaa staaer indhugget mit bestandige Symbolum: „Haab og Tillid“, saaledes at Støtten deelte Solen i to Halvdele; jeg saae heri som et synligt Tegn fra Himlen for at indgyde mig Haab og Tillid; skulde jeg nævne de Diebliske i mit Liv, hvori jeg er bleven meest overrasket og rørt, da var dette eet af dem; jeg optegnede det i min Dagbog, og er siden paa denne Morgen gaaet derne, men har aldrig oftere faaet Solens Dpgang at see paa denne Dag.“

Med Glæde erklærede han engang, vi kom til at tale derom, sin faste urokkelige Tro paa U dødeligheden, som var ham viskere end Alt, og Tanken om Døden er ham altid nær og kjær; selv har han gravet i sin Hauge det Hvil, hvori han vil nedsettes; Bladsen skal jevnes ovenpaa, fordi

han ikke ved noget Mindesmærke vil kaldes Efterflægten i Hu; og er man først død, sagde han, er man ogsaa snart glemt. Derimod vil han have med sig i Graven to Marmorvaser med nogle Mynter og nogle Flasker hermetisk forseglede med Liqueurer, for at disse, isald hans Grav ved nogen Revolution skulde aabnes, kunne give Anledning til Undersøgelser.

Næst Samvittighedsfred er Frihed og Uafhængighed ham det Kjæreste paa Jorden; at han har erholdt denne, er ham en Lykke, hvorfor han dagligt takker Gud; den søger han og at beholde i Smaating; han tager ingen Hjælp af sin Tjener om Morgenens ved sin Paaklædning, laver selv sin Caffee; engang afvænnede han sig fra at spise Frokost, fordi den forekom ham uundværlig; men, da han i 6 Uger havde afholdt sig detsfra, var det ham nok og han begyndte atter at nyde den. Hans Virksomhed ligner hans Orden; han staaer om Sommeren op kl. 3¹/₂, om Vinteren kl. 4¹/₂, og arbejder; han har ingen Gartner, ingen Skovfoged, ingen Møller, men bestyrer Hauge, Skov og Mølle selv; og endda studerer han i forskjellige Videnskaber, og fører en Correspondance saa vidtløftig som Faa. —

Hans Udvortes er ædelt, som hans Indvortes; hans Ansyn er stjønt og ædelt; Diet tindrer

endnu af en venlig Ild, der synes luttret og ætherisk, og et sømt Smil forkynnder den Fred, der boer i hans Hjerte; Stemmen er sagte og blid.

Hans Væsen bærer endnu Præget af Hofmanden; han er i høieste Grad fin, opmærksom og galant, som en ung Cavalier; men — han gjør heri ingen Forskjel mellem Høi og Lav; for Bondedrengen tager han Gatten dybt af. Imidlertid har denne Hoffinhed i Begyndelsen Noget, som fjerner Een fra ham; men, saasnart jeg var ene hos ham, var hans Mine som hans Tone saa ligefrem og inderlig, at jeg troer at have læst i hans Sjæl og seet ind i hans Hjerte.

Frapperende var mig den Aabenhjertighed, hvormed han uden mindste Forbeholdenhed omtalede og fortalte Begivenheder, som jeg havde troet, at burde vogte mig omhyggeligt for at berøre. —

Ogsaa i sit huuslige Liv som Mand er han lykkelig, saa ubegribeligt det end synes; hun er i Ansigt, Væsen og Stemme saa lidt menneskelig, at man forbauses, naar man seer ham kjærtegne hende, og hører ham fortælle, hvorledes hun om Formiddagen, naar han klæder sig paa, læser høit for ham. Ikke destomindre forsikrede han mig, at han i 33 Aar ikke eengang havde fortrydt sit Giftermaal, eller ønsket at være ugift;

og jeg troer ham heri som i Alt; thi som han affhyer Alt, hvad der har det mindste Stin af Smigrerie, saa er han saa langt som Nogen fra at sige, hvad han ikke mener. Jeg forklarer mig det af hans inderlige Attraae efter Uafhængighed; denne og alle dens Goder erkjender han, at han skylder hende, og hans Herredømme over sig selv er saa stort, at han føler sig lykkelig, fordi han veed med sig selv, at han atter gjør hende saa lykkelig, som hun kan blive, og at han saaledes opfylder sit Løfte; desuden knytter han alt det Forbiste til Himlen, og kan derfor skabe sig Lykken, hvor Andre ikke øine den. — Han har opkaldt et Lysthuss i Haugen efter hende Johanneslyst, skjønt hun ikke hedder Johanne, fordi hun, siger han, af Kjærlighed til ham ikke vil vide af andet Navn at sige, end Johanne.

Vaagnede jeg med den glade Tanke, at min ^{12te Juli.} Gitte med mine andre Kjære nu ilede hen over ^(Søndag) Søen mig imøde, uagtet jeg vel ogsaa bemærkede, at Vinden ikke var den gunstigste. *) Efter fuldendt Arbeide med min Dagbog, gif jeg ned i

*) S. N. Clausens Fader Stiftsprovst ved vor Frue Kirke i Kjøbenhavn S. O. Clausen med to Døtre og tilkommende Svigerdatter rejste directe fra Kbh. til Holsten for i Kiel at mødes med Clausen. De besøgte derefter Stiftsprovstens Broder, der var Rector ved Gymnasiet i Altona, Professor Gottlieb Ernst Clausen. (S. B.)

Haugen for ret at besee den. Den er ialt 50 Tdr. Land stor, og virkeligen smut; den fine Smag, der veed at drage Skjønhed af Alt, uden at Kunsten træder synlig frem, har ved Canaler og rig Afverling paa forskjellige Træarter vidst at forjage Monotomien, og mange nydelige Prospecter og Perspektiver gjennem Trægrupper, over frie Sletter og Canaler, til eet eller andet Punct: et Lyshuus, en Base, en Støtte — lade Vandrerer glemme Savnet af en større, videre Udsigt over Omegnen. Men en værre Følge af denne lave Beliggenhed er den moradsige Jordbund endnu gynge Gangene, uagtet den vedvarende Fjeldning, ved stærk Betrædelse; ved Siden af mange Gange løbe Grøfter, og endda er Mellemrummet mellem Gangene paa flere Steder sig begroet og impassabelt. — Det smukkeste Lyshuus er Sommerlyst, som har 3 Cabinetter og en lille Quist, alle prydede med smukke Malerier og Kobberstykker; her logere i Nødsfald de Fremmede paa Gaarden; ogsaa Johanneslyst, det norste Huus o. f. Lyshuuse gjøre i Haugen god Effect, og ere alle byggede med største Simpelhed. Over Døren af et staaer den smukke Indskrift: „Vi tælle, Venner! Sorgens Dieblifte; Glædens Tismer, at! hvi tælle vi dem ikke!“ En lille Hytte har til Overskrift „Kildehytten“, og et

Olhuus-Stiltd, men med disse Ord: „Her saaes kun Vand“. Det kjæreste Sted i Haugen for dens ædle Eier er „Tankefulds-hytten“; dens Indtryk forberedes ved adskillige betegnende Indskrifter paa ophængte Trætavler; først denne: „Veed Du, hvad dig forestaaer!“, derpaa en anden: „Haab og Tillid“, atter den næste: „gaae Din Bei ligefrem“. Denne Bei fører til Indgangen til det alvorlige Sted, hvorover læses Ordene: „Elffer Du alvorlige Betragtninger, da gaae kun videre!“ paa en anden Indgang derimod: „Frøgtter du alvorlige Betragtninger, da gaae ei videre!“ Hytten selv, som er af Leer og Træstammer, har til Overstrift: „Døden er vis, Dødens Time uvis“, og indeni, over Bordet, hvorpaa Dødningshovederne og Timeglasset, staae med store Bogstaver de Ord: „Alting er forgjængeligt“, ube derimod paa Korset paa Graven Linien: „See! Haabet gjennem Graven smiler.“ — Disse Indretninger kunde synes lidt kunstlede og infra dignitatem; paa et andet Sted vilde de vel og vixteligen være det; her blive de for Enhver, som veed, at Intet staaer tomt og forsængeligt, men at Alt er et Udtryk af og en Røring for den rene religiøse Følelse, helligt og ærværdigt. — Over Haugestuens Dør læser man: «salvete penates! hic domus, hæc patria est»;

ved Døren mødte jeg den Edle, af hvem min Sjæl var saa fuld, med sin Spade i Haanden; han kom fra mit Kammer for at faae mig med ud i Haugen.

Jeg fulgte med, og han viste mig de nye Anlæg, som vare i Arbeide, og hvortil han om Vinteren selv udfastede Tegningerne; han førte mig om i en ny anlagt Lund, kaldet Elselund; paa en Bakke i samme Skal bygges et Panstempel, og ligesor, paa hiin Side af en Park, skal en Plads planeres til Folkenes Gilder. Noget fra er en Runesteen opreist med denne Indskrift: „Johan Willow opreiste denne Steen; Else Marie var hans kjære Hustru; forglem dem ei!“; „jeg havde troet,“ sagde han, „at kunne efterlade dette til Een af mine nærmeste Slægtninge; nu er dette blevet forstyrret; saa det vel sælges ved Auktion, og da sætter jeg en Pæl isteden; saaledes maa man ofte give Slip paa sine kjæreste Planer.“

I et lille norsk Huus hvilede vi os, og han talede fortroligt med mig om allehaande Skrifter og andre Materier; et Schachbord stod i Hytten; „dette,“ sagde han, „er mit eneste og mit kjære Spil; Kortspil habder jeg, og spiller det aldrig; ogsaa Bagten kan jeg ikke lide; engang fik man mig overtalt til et Partie; jeg skjød et Dyr

Benene over; det styrkede; endnu hører jeg dets Strig, og jeg besluttede, aldrig at jage mere; derfor søgte jeg og, at indgyde Kongen Lede for denne Forlystelse, fordi jeg er vis paa, at ingen er mere fordærvelig for en Fyrste." — Mærkeligt var mig, hvad han fortalte om den gamle Landgreve Carls Overtroe og Mysticisme; hver Dag knæler han for et Christusbillede, og adspørger det i vigtige Begivenheder, for at see, om det nikkter eller ryster; han citerer Aander, for at erfare fraværende Ting; og, spørger man ham om Noget, seer han hen paa Væggen; bliver han en Høstriben vaer, som gaaer perpendiculart, siger han ja; gaaer den skraa, nei. —

I Lunden viste han mig Træet *populus albissima*, fortalte mig, at, naar Bladene bleve tørre, kunde man skrive paa dem; han plukkede 2 Blade af, og gav mig dem, at jeg engang skulde skrive Noget derpaa, og sende Gittet dem i et Brev, og erindre, hvorfra de vare. —

Vi kom ogsaa de fraværende Elskede ihu, og observerede Binden. — Ved min Tilbagekomst klæbte jeg mig paa, og tog Afsked fra den ædle herlige Mand; med et Blit, som jeg aldrig glemmer, kyssede han mig gjentagne Gange, sønskede mig Held og Belsignelse paa Reisen, og forfikkede mig, at hvert Ord, han i min Stambog havde

skrevet, kom fra hans Hjerte. „Kommer De tilbage, medens jeg lever, er De mig inderligen velkommen; men hvis ikke, sees vi dog engang; det troe vi jo begge.“

Endnu paa Trappen bad han mig at erindre Indskriften i Haugen: „Haab og Tillid“, og med Haanden tilvinkede han mig sit Levvel, indtil Bognen dreiede ud af Porten. —

Fred boe under Dit Tag, Du sjeldne Olding! som den boer i Dit Hjerte! og maatte det atter forundes mig, i Dig at see Mennesket i sin sande Storhed! Dit Minde skal være mig helligt og dyrebart; Din Godhed er mig saa kjær; maatte jeg blive den værdig! —

Nr. 2 var jeg i Odense, hvor jeg efter Løfte spiste til Middag, og opsogte derpaa Dr. Mühlertz, som med forbindtlig Tjenstvillighed fulgte med mig, og viste mig Byens Mærværdigheder. St. Knuds Kirke er en herlig Prædelse for Staden; dens Høide og Længde, dens Lyshed især ved Binduerne foroven, og dens smagfulde Decoration gjøre ved Indtrædelsen et ophøiet Indtryk; imidlertid forekommer det mig, som om netop den Ziirlighed, der i en modern Kirke vilde være paa rette Sted, her svækker det store Indtryk, som Stilen i Bygningen vilde vække ved sin antique Ærværdighed, dersom den ikke ved den lyse Decoreren med hvide og blåa Farver var bleven ligesom fortrængt. Stabe er det og, at de to Sidegange ere kun omtrent halvt saa høie som den midterste, og at dennes Bredde ikke svarer til Længden. Kirken er 225 Fd. lang, hvoraf Choret 76, og 79 Fd. bred, hvoraf den

midterste Gang 33 Fod; Høiden er omtrent 66 Fod, og Taarnets Høide omtrent 220 Fod. Paa Torvet stod før Knud den Hellige St. Albani Kirke af Træ, hvori Knud blev bræbt; Denne havde begyndt paa Knuds Kirken, som af Eric Tiegod blev fuldført c. A. 1100; siden brændte den, og blev af Biskop Gisiko opført i sin nuværende Form, som en Indskrift rundt om Kirken under Taget viser. Knud d. Hellige er indmuret bag ved den ene Side af Altaret; hans Kiste har gennem en Åbning tilforn været synlig. Fra den nedrevne Graabrøderkirke ere hidførte Kong Hanses, Dr. Christines og deres Sønners Christian 2. og Franciscus' Lig, som hver i sin Kiste ere nedsatte i en muret Begravelse; det gamle Monument, hvorpaa Kong Hans, Christine og Franciscus ere kunstigt ubhugne i Granit, er opreist over dem; ogsaa den første lutherste Biskop i Fyen, Sabolin, er hidflyttet. Et Epitaphium over en Skolediscipel har blandt andet denne Indskrift: „Gud opflyttede hans lævelystne Sjæl fra denne Skoles øverste Lectie til den høieste Fuldkommenheds Academie i Himlen!“ Blandt nyere Begravelser udmærker den Ahleseldste sig ligemeget ved Pragt og Smag; den er forfærdiget af Billebhuggeren Quilino, — ligeledes den Wittinghoffte, under hvilken befinde sig Ellen Marsvins

og hendes Datter Christine Munks Rister. Endnu er een Figesten mærkelig, hvis Indskrift Ingen hidtil har kunnet dechiffere. I selve Døbefondens Rum findes en Table med Beregninger og Opsummering af de Legater, en vis Gilschou har givet til forskjellig Brug; en ganske egen Underholdning for Fadderne. Altaret bestaaer af 3 Malerier: Nadveren, Gethsemane og Opitandelsen; denne Climax er smuk, og den hele pyramidalste Composition, som er omgivet af Evangelisterne og de øvrige 10 Apostlers Statuer, gjør megen Effect, uagtet Malerierne ikke ere gode.

Oprindeligen var St. Knuds K. en Bernhardinerklosterkirke; Klosterets Fløie stode, hvor nu Gymnasiet og tilstødende Gaarde ligge. Gymnasiet, stiftet af Christian 4, og siden henjunktet til et Intet, er en fritstaaende Bygning paa Kirkegaarden ved Siden af Kirken. Dets underste Etage tjener nu til Auditorium og Bibliothekslocale (6000 voll.) for Skolen; i den øverste er Stiftsbiblioteket, hvor Biskoppen er Curator og Dr: Mühlertz Bibliothekar. Det tæller med Smaat og Stort omtr. 10,000 voll., meest i Historie og Reisebeskrivelse; da det udstrækker sig til alle Fag, er det en Følge, at det i intet kan vente at blive fuldstændigt; men besynderligt er det, at det netop i Theologien er ufuldstændigst, da det dog bestaaer

ved Geistlighedens Bidrag. Blandt andre Værker har det alle Herbers (fra Brinds Christian), Voltaires og Rousseaus (fra Bülow), en illumineret Flora danica, det ijl. Myntecatalog, Snorros Historie (fra Kongen), Lærde Efterretninger fra 1720, Allg. deutsche Bibl., det brittiske Bibelselskabs Udgaver af Bibelen i alle Sprog, hvori den hidindtil findes o. m. fl. —

Paa en Tour omkring Byen paa den sydlige Side, kom vi til en Bold, kaldet Nonnebalken, indenfor hvilken et Nonnekloster har staaet. Fra denne Side tager Staden sig meget godt ud; Frøentklosteret, som ligger i den østlige Skant af Byen, har fordum været Bispepresidents; ligeledes viser man nær Raadstuen en privat Gaard, hvor Jens Beldenak under Christian 2 har boet. —

I Frue Kirke besaae vi den berømte Altertavle, som er hidflyttet fra Graabrødre-K.; den er forfærdiget for Hanses Dronning Christine af en lybekk Kunstner Claus Berg, hvem hun derfor skjenkede et Hus i Odense, som man endnu viser. Den er i samme Smag som den roeskildske, med endnu mere Arbeide og flere Figurer, og med en Forgyldning, som endnu straalere med Dage; men i Arbeidets Fiinhed og Ansigternes Udtryk staaer den langt tilbage for den roeskildske. Sidefløiene skildre i 16 Tavler nogle Momenter af

Christi Lidelseshistorie; Hovedtavlen har 3 Afdelinger: paa den nederste sees Hans, Dr. Christine, Christian 2, Dr. Elisabeth o. S. at nærme sig til det hellige Barns Tilbedelse; paa de 2 andre trænge Mennesker af hver Nation og Stand: Konger, Cardinaler, Biskopper, Munkte o. s. v. sig om den Korsfæstede. —

Graabrøderkirke (fra Erik Blippings Tid) er nu næsten ganske nedbrudt, et mærkeligt Bidrag til den afd. Biskop Hansens Characteristik, der endog lod omtalte Altertable bortfælde ved Auctionen; hvorfra den til Lykke reddedes, uden hans Fortjeneste. Kirken udgjorde den 4de Fløi af det gamle Franciscanerkloster, hvis trende tilbageblevne Fløie nu ere forvandlede til Hospital; men de gamle hvælvede Munkegange med buede Vinduer ere bevarede; Hospitalscapellet er smukt og simpelt. —

Slottet, hvor Frederik 4 døde, er en regelmæssig Firkant, ikke stort, men ret net, kun ikke ganske vedligeholdt; det er forbundet ved en Gang med St. Hans Kirke, som er baade Slots- og Garnisonskirke. — Vi endte med en Tour mod Norden til Canalen, der frembyder livlige Scener og smukke Prospecter; det Iversenske Anlæg tager sig godt ud.

Vi gif gennem Ræsbjæghoved Skov; Maanen

speilede sig i Søen, og imellem Træerne aabnede sig hist og her Udsigt til Odense og Canalen. Næstbyehoved=Banke er en regelmæssig Firkant, omgivet med dybe Grave; her stod det gamle Slot, bygget af Dr. Margrethe; her boede Dr. Christine; i Grevens Feide blev det indtaget af Odenses Borgere, og forstyrret. Nu er ingen Steen tilbage; men Borgpladsen er tilstrækkelig Vidne om dens forbums Prydelse, og Stedets skønne Beliggenhed, tilforn skønnere ved Søen, som da beskjulede Bantens Fod, forøger Indtrykket af Stedets Ærværdighed. —

Ved Tilbagegangen hørte jeg ind paa Posthuset; Posten var endnu ikke kommet, og ventedes ikke saa snart; men et Brev fra min sømme Pige var kommet, som gjorde mig saa glad og lykkelig. Jeg spiste hos Fru Baden med Adjunct Boje, og lagde mig til Hvile paa Sophaen, efter endnu engang i min Tensomhed at have gennemlæst min Gittes kjærlige Brev, og takket Gud for den Pige, han havde givet mig. Men efter en Times urolige Søvn vækkede Vægteren mig Kl. 1, med Bud at møde om en halv Time. Jeg kom for tidligt, og søselsatte mig iblandt de øvrige sovende Passagerer med at skrive i min Dagbog, indtil vi besteg Bognen Kl. 3. —

Den saa haardt savnebe og længe sønstede Regn ^{Den 13 Juli}
 indfanbt sig ved denne Dags Anbrud, og udgjød ^(Mandag)
 sig i 3 Timer over vort Reiseselskab; tilsidst, da
 Reiseselskabet ikke var i Stand til at holde Vandet
 længe endnu ude, ophørte den, imedens vi bedede
 i en Kro. Veien fører tæt forbi Bispenberg Kirke;
 en anden Kirke paa venstre Haand: henimod Mid-
 delfart er paafaldende ved sin nye og smagfulde
 Bygning; den tilhører Kammerj. Geberfeld paa
 Erholm. Chausseen er lagt, paa enkelte Strøg
 nær, hvorpaa der arbeides. Eggen bliver mere
 bar og skaldet, ligesom Jordbunden ufrugtbarere
 og Sæden maadeligere, jo nærmere man kommer
 Middelfart. Den lille Bye bestaaer af een,
 ret ordentlig Gade; Postens Ankomst vakte stor
 Sensation; over et Quarteer trættes Indb. ikke
 ved at betragte dens Passagerer; til endnu større
 Fornøielse var det, da jeg uskyldigvis tog til mit
 Dieglas. Tæt ved Middelfart ligger Hindsgavl
 med sine Stove; disse ere det eneste Smukke i
 Omegnen; ufrivilligt tænker man paa vore Trop-
 pers „imponerende Stilling“ i Aaret 1813, me-
 dens Fjenden uden at tage en saadan tog Norge
 fra os. —

Vi roede over til Snoghøi, og saaledes be-
traad jeg da for første Gang den jydste Pro-
vinds; efter et maadeligt Middagsmaaltid toge
vi videre Kl. 1; det var, som om jeg kunde ud-
vendigt see, at vi nu kjørte paa det faste Land,
ikke paa nogen Ø; thi hele Egnen var i den
store Stil; Bakker og Dale bølgede sig om hin-
anden; store Skove omkrandsede dem, og Stran-
dens Fjorde borede sig dybt ind i Landet. Hele
denne Bei er udmærket skjøn, ogsaa ved Udsigten
over det lille Belt, der som en Flod slynger sig
mellem Jylland og Fyen, til Hindsøgaavls Skove
og dem i det sydligere Fyen; Veiret var deiligt;
jeg kjørte nu mod Syden, og en nordlig Vind
førte min Gitte og Faber og Sødfkende derhen,
hvorhen ogsaa min Bei stundede; med Tanken
i Kiel saae jeg glad henimod den Himmelegn,
der skulde forene mig med min Gitte, og atter
stille mig fra hende. Med Forundring stuede

jeg Forfjellen mellem Deboerne og Iyberne; vore Postilloner, unge Drengene og Karle, vare smukke, livlige, raske, høflige, tilbøielige til at tale, synge og blæse hele Stykker paa deres Horn; saa fandt er det, at her maa den danske Nationalcharakter søges.

Moerjomt, strax hinsides Beltet at høre de rivende Rr og det brede A. —

Rl. 4 naaede vi Eolding. Denne lille Bye ligger bart og skovløst, men omgivet af en Kreds høie Bakker, der taarner sig, den ene over den anden. Paa en Spadseretour naaede jeg efter nogen Omflakten den høieste af dem, og havde derfra en vid Udsigt, som dog kun henimod Bhen og Fjordens Bugter og Slynngninger var smuk. Bhen er forfalden, og mange Huse synes ligesom at være Aftryk i det Smaa af den store sørgelige Borgruin, som paa alle Steder er synlig. Til denne gjorde jeg en Balfart; igjennem Staldbygningerne, der udgjøre en regelmæssig Trekant, nærmede jeg mig Slottet, som ligger med en høi Banke med en skjøn Udsigt over Fjorden og Bhens Huse, der synes at have klynget sig om den majestætiske Mober, for under hendes Binger at søge Bye og Beskyttelse, og som nu synes at sørge over Tabet, og henvinde, som hun svandt hen. Høit kneise endnu de faste Mure; men snart

ville ogsaa de styrte i Gruset, og da vil Danmark have eet Mindesmærke mindre om den gamle nordiske Kraft. Jeg traadte gjennem Porten ind i Slotsgaarden, og en ubeskrivelig Rædsel gennemførte mig; trindt om mig saae jeg Tilintgjørelsen afpræget i frygtelige Billeder; Murene, der syntes reiste for Ewigheden, stode mosbegroede og revnede; Binden svøbte sig hylende om Taarnene, og syntes at true med at ville nedstyrte Levingerne over den Uafhængiges Hoved; i tredje Taarne, som bære Christian 4.s Navn og Bogstaverne *R(egna) F(irmat) P(ietas)*, vare endnu Bindeltrapper levnede, som for at lokke den nysgjerrige Vandrer til at bestige de troløse Ruiner. Det høie Taarn ved høire Side tværs for Indgangen staaer med sin ene Halvdeel lige til Galleriet og de colossale Figurer, og truer som en gammel Kjempe med lig Samson til Hævn at ville anvende sin sidste Kraft til at knuse de nedenunderliggende Smaadverge.

Ovenover Hovedindgangen staaer F. 3 og Årstalet 1653, og over Portalet ligesfor, som staaer heelt og ubeskadiget, F. 4 og Året 1720.

Hele Slottet danner en Tragegoide. Mærkeligt, at paa de af Christian 4 tilbygte Portaler findes de samme Prædelser, som man paa Frederiksborg Slot har villet findrigt udtyde ved Børneffoe

med en historisk Allusion; Parallelionen mellem disse Slotte i denne Henseende, uagtet de med Hensyn til deres Grundvolde have været hverandre modsatte, synes den bedste Gjendrivelse af denne Hypothese.

Kirken har udenfra intet tiltrækkende; paa den østlige Side fandt jeg paa et Gravminde disse Linier: »Si bonus es, morere victuras. Si malus es, vive moriturus.« Latinskolen ligger tætved Kirken, og er en lille ubetydelig Bygning.

Nr. 7 forlode vi Colbing. Keppe havde vi passeret Broen over Colbing Aae, førend jeg paa et Huus fik Die paa en tydsk Indskrift, og i en Kro blev modtaget med tydsk Ord, og atter løsladt imod tydsk Penge. Smidlertid kjæmper det danske Sprog endnu med det tydsk; og ikke uden Uvillie er man Bidne til en Kamp, hvori Moderemaaliet efterhaanden maa bukke under; med Beemod lytter man efter de danske Ord, og høretets fortrolige Toner lidt efter lidt tabe sig.

Vi fik Postføreren til at tage ind paa Christiansfelder Bærtshuset, hvor vi tømte en Flaske Viin og spiste Sukkerkringler; Alt var pent og nydeligt; men besværre kunde jeg kun ved Maanestinet betragte Byen. Paa denne Route fik jeg til Sidemand en Capt. Rickelmann fra Fredericia, som reiste til Bremen; den første Mand, jeg blandt Passagererne har fundet istand til at tale fornuftigt.

Fadersleben naaede vi Kl. 12; hjerteligt oudt gjorde det mig, at Ratten hindrede mig i, i eller udenfor Byen at gjentjende Noget fra mit Besøg for 15 Aar siden med Faber og Line hos den gamle fromme Farmoder; selv den tykke Postmester Petersen, hvis Niece jeg saa klart erindrede mig, sov og blev usynlig; i Postgaarden tilbragte jeg et par Timer blundende paa en Stool.

Kl. 2 forløbe vi Fadersleben under en kold, bidende Blæst fra Norden; men jeg frøs ikke; thi jeg tænkte paa, at hvert Bindpust nærmede min Gitte til det samme Sted, som hvert Skridt bragte ogsaa mig nærmere. d. 14 Juli
(Lirødag.)

Apenrade naaede vi Kl. 5^{1/2}, og drak Caffe paa Posthuset, hvor den gamle trofaste Thomsen har været Postmester, og engang huset Faber og Moder. Byen er lille og ikke smuk; her, som i Fadersleben, vende de fleste af Husene Gavlens udad, saa at en Gang gennemløber Husets Længde; dette giver Byen et stygt Udseende, fordi de taarnede Tage først og meest falde i Linene. I Apenrade, som i de andre festsvigke Byer, spores en særdeles Kjærlighed til Blomster; næsten i hvert Huses Binduer seer man en Flora, ofte af udsøgte Blomster; men en synderlig For-

kjærlighed for Hortensien synes at herse; thi denne mangler næsten intet Sted.

Udenfor Byen ligger et Slot, som formodentlig er kun en Levning af det gamle; det behøves nu af Amtmanden, Kherre Stemann. Beliggenheden af Byen er ganske fortrinligt skjøn; Fjorden bugter sig mellem skovklædte Brinker ind til Byen, og lader Prospecten af Als aaben; og til Landfiden har Byen til alle Kanter Lø af Banker og store Skove. Fra den sydlige Side have en Udsigt over de vundne Skove, som stige op langs af Høiene, over Fjordens afvejlende Kyster, smilende Enge og den venlige Bye i Dalens Dybde; denne Udsigt er henrivende skjøn; kalder man Fjorden Rhinsfoden og Apenrabe en Rhinstad, har man sikkert det Samme, som man ellers reiser til fremmede Lande, for at søge. —

Men — hvorlænge blev Adam i Paradiis! kan man ogsaa her udraabe; snart forvandles Eden til en Orten; paa 3 Mile af Flensburgveien saaes neppe tre Pletter dyrket Jord; intet Træ, intet Ur, neppe hist og her en Bondehytte i Midten af uoverfeelige sorte Lyngheder eller bleggrønne Græsletter; Sandveiene udviide sig til Siderne uden Maal og Grændse, saa at vel Snefe Vogne kunne kjøre jevnfides.

I Ensted staae saa Stridt fra hinanden en

Kirke, en Kro og en Galge, et smukt Kløverblad, som kunde udlægges: Salighed, Synd, Fordømmelse. Paa denne Bei møde vi ham-borgske Fragtvogne, uhyre Maskiner, uddyggede i Høide og Bredde, som bevæges af 5, 6, 8 Heste; ogsaa faae vi Vogne træktes af Tyre, ogsaa af 1 Hest og 1 Tyr. Paa de holsteenske Foer-mænds Stivsindighed og Uregjerlighed havde vi her Exempel, da de uden at spørge Postføreren byttede Heste, naar de mødte Postvognen fra den Station, hvortil de vare bestemte, og svarede ham, da han vilde bruge sin Myndighed, saaledes, at han neppe oftere paataaler en Uorden, der med udtryffelige Ord forbydes i Anordningen.

Flensburg ligger saa lavt, at den ikke sees, førend man er paa Bankerne, der svæve den over Hovedet; men desto mere overraskende er Synet af den store Bye, som strækker sig langs om Fjorden, med dens Taarne og Haugeanlæg opad Hsiene, hvortil Udgangene ofte gaae fra 1te eller 2^{den} Sal. Man kjører ned ad en steil Bakke i flere Krumninger først gjennem en Forstad og derpaa gjennem en Port med Chr. 58 Navn ind i Byen. Den har 3 Sognelirker: Nordkirken, Nicolaiskirken og Johannes el. Sønder Kirken, desuden en dansk Kirke og en Hospitalkirke; nogle af dem bære endnu udenpaa i Nicher Hel-

genbilleder; men desto værre er det forfaldne Udvortes et endnu mere isinesfaldende Beviis paa deres Velde; Taarnene ere byggede i samme Smag som St. Knuds Kirkes.

Mangfoldige Bygninger have tattede Gavl med gothiske Forziringer og hvælvede Dørre, som synes at røbe en klosterlig Oprindelse; dog ere adskillige Bygninger opførte i den nyeste Smag med ligesaamegen Pragt som Skjønhed.

De mange Boutiquer og den stærke Virksomhed og Færstel paa Gaderne viser, at man er i en blomstrende Handelsstad.

Jeg gik en lille Tour udenom Byen, hvor jeg fra Høiene havde en Udsigt, som, uagtet den i Naturskjønhed staaer langt tilbage for den ved Apentrade, dog ved den Kunst og Vindstibelighed, hvoraf Bygninger og Hauge Anlæg bare Spor, og ved den lange, bugtede Fjord, der forekom Diet som en lang Indsøe, var overraskende og rig paa Afveglinger.

Jeg spiste solo til Middag i Posthuset, et propert og galant Gjestgiversted, og kjørte derpaa videre. Veien til Slesvig er hist og her smuk ved enkelte nydelige Skovpartier; men, hvor disse mangle, er den samme Ufrugtbarhed og Røgenhed; man kjører som i et ubeboet, hedenskt Land; med en

Udsigt over flere Mile siner man enkelte Hytter, men sjældent nogen Kirke.

Slesvig naaede vi først Kl. 9; desto værre kunde jeg derfor i denne ældgamle mærkelige Stad hverken tage Domkirken eller Slottet i nærmere Betragtning; men med et flygtigt Dietast fandt jeg i Gottorf een af Danmarks mærkværdigste, meest antique og majestætiske Bygninger; omgivet af Volde og Grave og mørke Alleer gjør denne svære Colos med sine store Længder og sine gamle Taarne et dybt alvorligt Indtryk. — Vige overfor Byen, der vel i en halv Miil slynger sig om den berømte Slie, ligger den ældgamle Hadebys-Kirke.

Efter med 2 andre Passagerer at have spist Aftensmad og druffet en Flaske Biin, tilbragte jeg Timerne til Midnat søvnig og kjedsommelig paa en Stoel.

Da Klokken slog 12 paa Gottorf kjørte vi ^{d 15 Juli} med Kielerposten gennem den lange Slesviger- ^(Lands) Gade. Uroligt blundede og drømte jeg paa Bognen, som langsomt slæbtes frem gennem det dybe Sand, indtil jeg, ved at slaae Dinene op, fandt Ratten forvandlet til Dag og det lille Tærnførde for mig.

Her drak jeg Caffe, og tog fat paa min Dagbog til Kl. 6, da nemlig den sidste Postvogn kaldte

mig til Byen, der evigt skal blive mig kjær, som Samlingsstedet med min Gitte efter vor første Skilsmisse. Veien langs med den vide Ederne=forde Fjerd, ved hvis Ende man sner den aabne Østersøe, og gjennem de skjønne Skove vilde glæde hver Rejsende i en Morgen saa skjøn som denne var, hvis ikke Beiene vare saa tunge og Postillonerne saa utroligt tvære, dovne og langsomme. Fod for Fod slebe vi os igjennem Byerne, hvor Husene stode med uhyre Tæge og uden Skorstene, saa at Røgen fyldte hele Huset, inden den fandt sin Udgang af den almindelige store Port paa Enden, ret som man tænker sig Hytterne i Menneffehedens Barndom. Bønderkonerne med de sorte Mand=Filthatte paa saae vi ligesaa stubse og trodsige som Mændene. Omfider naaede vi Kanalen, som en Vindebroe fører over, og sinede Kiels Taarn, som mit Hjerte med hele sin Længsel foer imøde endnu hurtigere end mit Die.

Kl. 11 steg vi af i Kiels Postgaard, og jeg ilede hen til Stabt Kopenhagen; men — ingen Pige eller Fader eller Sødsfende; jeg gik ned i Havnen; men Paketbaaden var endnu ikke at see, og Binden var imod ind ad Havnen. Jeg blev noget slau, da jeg saa vist havde ventet dem allerede, og endda ærgret mig over den langsomme Befordring, som jeg troede lod dem vente efter

mig; imidlertid følte jeg, hvor utatnemligt det vilde være nu at knurre, da jeg med hver Time kunde vente, — — — — — Jeg gik tilbage til den gamle Fischer, som anviste mig et Bærelse, og lovede at sørge for de Andre, naar de kom. I Gjestestuen traf jeg den botaniske Professor Hornemann fra Kjøbenhavn med den unge Baron Stampe; han gik til Preetz og Plöen, og berfra til Altona. Vi vare hinanden som Landsmænd velkomne; han havde om Søndagen hørt Harms; hans Intolerance havde forarget ham, og hans Foredrag, paa enkelte genialste Pynghint nær, ikke tilfredsstillet ham; hans Udtale var yderst ube — — —

d. 8de Octbr. — — Men desuagtet er han (Fr. II) en stor
(Brevbog) Mand; han naaede sit Maal som Faa naae det; han vidste at forbinde de stridige Elementer til en Harmonie; han var Kriger og Philosoph, Financier og Digter, paa eengang raa Soldat og fin Hofmand, gjerrig og ødsel, tarvelig og pragtelstende; og han fik Tid til at nyde Alt; hans Sind stod aabent for de meest forskjellige Indtryk. Har derfor end Eftersløgten ingen Grund til at velsigne hans Minde, maa den end tænke paa ham som Kilden til vor Tidsalvers største Onder: den religieuse Bantroe, som atter maa avle relig. Sværmerie, og de staaende Hære, som gjør Alt uden Nævens Dygtighed overflødig, saa staaer dog Ingen ved hans Riste uden dyb Følelse; at see Kraften slukket, og Risten rumme det Vegeme, som den stærke Land har bejelet, hvis Blis og hvis Mine indgjød Ufredslygt,

maa vel røre Enhver, der føler det Store og det Ringe i Menneſkets Natur. —

Jeg ſpifte til Middag paa mit Børelſe, da her intet table d'hôte var, og gik om Eftermiddagen, efter en lille Søvn, igjennem den ſyblige Forſtab, die Teltower Vorſtabt op paa Brauhausberg; paa det Øverſte er bygget et Taarn, die Wilplinswacht, i Form af et gothiſt Bagttaarn. Det var lukket; men ſelv ved Foden af det havde jeg ved Solens Nedgang en ſkøn Udfigt; Byen laae udfolbet for mig, omgivet af den klare Havel, ſom tabte ſig i Baggrunden mellem Skovene, og atter kom tilſyne; bag Potsdam laae de herlige Slotte, hvis Kupler gave Egnen et romeriſt Udſeende; bagved Gradkirken laae Sans-Souci, Heltens Yndlingsſted; hvilken Sammenſtilling! hvad er han og hvad har han været! Forgjængelighed var det, diſe Steder tilraabte mig; Forgjængelighed viſte mig Solens ſidſte Straaler; Forgjængelighed — tilraabte Moder mig, hos hvem min Tanke var i dette Alvors-Ojeblik.*) —

Jeg ſøgte paa Hjemveien efter et Caffehuus, ^{d. 10de Octbr.} men traf paa et Ølhuus; dette forlod jeg ſnart, ^(Løverdag)

*) H. N. Clauſens Moder var død paa denne Dag Karet i Forvejen. (3. F.)

og beffjefstigebe mig et par Aftentimer med min Journal.

Om Natten havde jeg hørt Regnen pladske, og denne Lyd var det Første, som modtog mig, da jeg vaagnede; Himlen var ganske overtrukket. Imidlertid begav jeg mig med en Paraplui, som jeg fik hos Marqueuren, paa Veien ud af Brandenburgerthor, som af Frederik 2 er ombyggt til en Triumphport efter den Trajanske i Rom, for at beseer Herlighederne udenfor. Fra Porten fører en Allee til Sans-Soucis Hauge; ved Indgangen til denne staaer en høj Obelisk af Sandsteen med hieroglyphiske Figurer, og indenfor Jerngitteret modtages man af 12 Marmorbyster, næsten alle antike, af Card. Polignacs Samling.

En bred Allee af uafseelig Længde fører nu lige til das Neue Schloß, men afbrydes ofte af Rundbele, hvori Byster, Figurer og Grupper af Marmor, deels antike deels moderne, ere opstillede; til Høire ligger en Grotte, udbvendigt Marmor, indvendigt Musfjelskaller og Snekkehuse; adskillige vare salbne ned; jeg fik Lyft til at medtage et Minde om Sans-Souci, men fik flere Minder end jeg ønskede; det spidse Gitterværk gav mig et Par Huller i mine Klæder og eet i den højre Haand. Endeligen staaer man midt for Sans-Souci; det ligger paa et Bjerg, 60 Fod højt;

6 Terrasser med Steentrapper føre op dertil, og hver Terrasse er besat med Driuhuse, Drangerier og Frugttræer, et hyppigt henrykkende Syn.

Fra Slotsbanken fik jeg, uagtet det taagebe Veir, dog en Forestilling om den nydelige Udsigt; Gangene og Canalerne i Haugen, de mange hvide groupeerte Marmorbilleder i det Grønne (ligefor Slottet nedenfor Terrasserne staaer et Brystbillede af en italiensk Hertug af rød Porphyr paa en Pjedestæl af samme Materie), Havens Bænde længere borte og Potsdams Taarne danne et yndigt Prospect, og det Indtagende, forunderligt Venlige og Delicate i alle de nærmeste Omgivelser af Slottet, hvor den fineste Smag og den udsøgte Elegants er forenet, gjøre det begribeligt, at Frederik følte sig fængslet til denne Plet, og at hans Elinter lode sig Meget behage, blot for at blive paa et saadant Sted.

Med en ubestribelig Følelse betragtede jeg det smilende Slot, een Etage med høje bugede Binduer, en Kuppel og en rund Udbygning i Midten, Gesimsset baaret af Karpatider; det Hele, guult malet, saae ud som italiensk Pavillon. Jeg læste over Glasbørren med store forgyldte Bogstaver Sans Souci! et stort, betydningfuldt Navn, lovsunget og priset af saamange Tunger, og nu

var Alting stille og tomt; ogfaa her var kun Legemet tilbage, og kun Erindringen om Anden, som der havde boet, gav det sin Interessje.

Her stod jeg paa en Plet, som med Hensyn til sin Indflydelse paa Tidens religiøse og litteraire Tone, kun har faa Lige paa Jorden; og er ikke denne Plet i sig selv et Underværk, det eneste i sit Slags? hvor staaer paa Jorden et Slot, der har huset en Konge og Muserne? hvor et Tag, hvorunder en Konge som Frederik, et Menneſke som Voltaire har levet? hvor et Hof, hvor Helten paa sine Laurbær omgav sig med Bøger og Digtere og Lærde? Det er et Phænomen, som ikke Sekler igjen ville fremvise; paa disse Terrasser gif Kongen med sin Voltaire, sin Diderot og d'Alembert; med dem har han mangengang staaet her, og med Tilfredshed skuet ud over sine Hænders Bænk, og med Stolthed hørt deres Lovtaler; her har Vittighed og Fiinhed, Musik og Digtetekunst opbudt Alt, for at forfjønne Livet, og udbrede over det et Tryllerie, som skulde erstatte, hvad Bantroen mod det Høiere syntes at maatte berøve Hjertet; men her istemmedes og den ulykkelige spøgende, spottende Tone, for hvilken Intet var helligt; og stemplet med Sans-Soucis Navn udbredte sig Bantroe

og aandelig Lavhed overalt, som Mærte paa Landens Kraft og Frihed. —

Paa begge Sider af Slottet ere lange Løvhytter af forgyldt Jern, indflettede af Løvværk, som yde Sommerfrygge, naar man træder ud af Slottet; ogsaa staaer paa begge Sider 12 Buste af romerske Keisere. Til Venstre ligge 11 Vigstene, hver med Navnet paa den Yndlingshund, som derunder hviler; iblandt dem er og den troe Viges, som besad den Dyd at kunne tie til rette Tid; i dette Selskab havde Frederik valgt sit Gravsted; Hvalvingen er der endnu, som han lod mure ved Siden af sine Hunde; men man fandt vel, at man burde iagttage noget Decorum, og heller trobse Philosophens Caprice, end Folkets rigtigere Følelse.

Castellanens Kone viste mig omkring. Bag Slottet er Tilkjørselen; en Colonnade, som ligner i det Smaa den foran Peterskirken efter Tegninger at dømmes, fører op til Døren; Porten bestaaer af et lavt Jerngitter; her pleiede Kongen hver Morgen at gaae ud og modtage Suppliker og selv tale med Folkene. Entreen, hvor han udbeelte Parolen, har en antik colossalsk Trajan af herligt Arbeide.

I Midten er den store Sal, som gaaer op i Kuppelen; Bæggene ere Marmor, Gulvet indlagt

med Blomster af forskjelligt farvet Marmor; i Kuppelen ere 4 smaae Grupper: Musik, Malerkunst, Billedhuggerkunst, Astronomie. I to Nicher staae 2 herlige Marmorstatuer af Adam: en himmelfstjøn Venus Urania og en Apollo, med Lucrez i Haanden, hvori læses de to Vers til Venus Urania:

*Te sociam studeo scribundis versibus esse
quos ego de rerum natura pangere conor!*

Bed Foden af Venus staaer et Kobberbrystbillede af Karl 12. Til Høire findes fire Bærelser, som Frederik selv beboede: et Audienceværelse, en Concertsal, hvor endnu findes hans egne 3 Nodestole af heel Skilpadde, med Instrumenter og Noder nydeligt indlagte med Perlemoer. Derpaa følger hans Sovestue, der og blev hans Dødestue; men groveligt har Fred. Wilh. 2 forsynet sig mod de store manes; han har behaget at forandre, ombygge og opphynte denne Helligdom; kun Gustav Adolph hænger endnu som før paa Væggen, og med dyb Følelse hænger Diet paa de Huller i Gulvet, hvor Sømmene fastholdt det lille Fodtæppe foran Rænestolen, hvori han opgav sin Aand.

Hjørnestuen er et cirkef rundt Cabinet med Cedertræs-Gulv, dette var Frederiks Arbejdsstue, og den er uforandret, som da han forlod den;

inde i Bæggen staaer hans Haandbibliothek i Glasffabe, lutter franske Bøger, meest historiske og æsthetiske; enkelte ligge endnu, som han havde dem, udenfor paa Bogstole; foran Sophæen staaer hans Mahagoni=Striverbord, med Blækpletter, hvoraf enhver er en Reliquie, og paa Bordet er endnu hans Blæthorn, Sandhuus og Papirfax. —

Langs med disse Værelser gaaer udad til Slotsgaarden et lille Gallerie, hvori han spadserede i slet Veir; det er besat med Malerier, og med Antiker fra Pompeji, meget bestadige, men reparerete saavidt muligt. I Værelserne til Venstre, hvori Fremmede af Kongeslægten logerede, hænge endeel smukke Malerier, deriblandt Portraitet af Friherre v. Knobelshorf, efter hvis Tegning Slottet er bygget; det runde Hjørneværelse, som svarer til Kongens Cabinet, hedder endnu det Voltairiske Kammer; hans Seng og hans Striverbord staaer endnu paa samme Steb. —

Paa Høire af Slottet ligger Billedgalleriet og paa Venstre das Kavalierhaus eller, som det og kaldes: die neuen Kammern; begge have eens Form, ere lange een Etages Bygninger med en Kuppel. Jeg gif først til das Kavalierhaus, ledsaget af to smaae Dreng, som jeg fik til at vise mig Veien. Det har været brugt til Bolig for

Gjester og Hofbetjenter, og til store Tafles; udenfor staae 36 Marmorstatuer; Bærelserne ere yderst pragtfulde, smykkede med Speile, Malerier og antike Statuer; den store Sal har Marmor, hvorhen man vender Diet.

Paa Beien gjennem Hagen traf jeg endnu flere Statuer og Grupper; foruden den store Mængde fritstaaende, findes en heel Samling af Marmorkunstværker i det Antikentempel, nær det nye Schloß, en rund Bygning, som faaer sit Lys gennem Kuppelen; til Templet støder et Kabinet med Mynter og Gemmer; dette fik jeg ikke at se. Af en anden Art er det Japaniske Hus; ogsaa det er rundt, og hviler paa 12 Piller i Skikkelse af Palmetræer; ved Foden af hver er en Gruppe af 3 Chinesere af Sandsteen rigt forgyldt; Bægge og Tag indvendigt og udvendigt straales af Forgyldning.

Simplere og smagfuldere er det Freundschaftstempel, som svarer til Antiktemplet; det er heelt af Marmor, rundt og aabent; Kuppelen bæres af 10 corinthiske Søiler; her har Frederik 2 ladet sin afdøde Søster Markgrevinde af Bayreuth sætte i Marmor i Legemstørrelse; hun sidder i en Stoel med en Bog i Haanden og en lille Hund paa Skjødet; udenpaa hænge 5 Par Medailloner, som ere heldigt valgte: Hercules og

Philoctet, Drest og Phylades, Theseus og Piri-
thous, Nilsus og Eurhalus, Aeneas og Achates. —

Endeligen kom jeg til den nye Schoss, et
Ideal af en Pragthbygning; dette lod Frederik
bygge efter 7 Aarskrigen, og det synes, som han
her har villet ved et synligt Tegn vise Verden
Storheden af den Seier, han havde tilkjæmpet
sig mod Europas Magter; her er udstedt inden
disse Mure en næsten ugubelig Pragt; og det
er rimeligt og forklarligt, hvad en gammel In-
valid fortalte mig, som jeg traf i Haugen, og
som havde tjent under Frederik, at han selv havde
revet Regningerne over Omkostningerne itu.

Det hele Slot er prydet med corinthiske rif-
lede Pilastre; foran hver staaer en historisk eller
mythologisk Statue, og hele Balustraden, der gaaer
om Taget, er besat med Figurer og Grupper.
Hovedkuppelen ender med 3 colossalske forgyldte
Gratier, som bære den kongelige Krone; paa
hver Side er endnu en 1 Etages Fløi, med en
kobberforgylbt Kuppel. Ud mod Slotsgaarden
ere tvende Bygninger for Betjenterne opførte
med Taarne og Statuer og Zivater, og de for-
bindes ved en Colonnade af 88 Søiler, der
bære et prægtigt Portal. Hele Slottet er rødt
malet, og Pilastrene gult anstrøgne.

Den indvendige Pragt overgaaer al Beskri-

velse, som den hidtil overgif mit Begreb; de 195 Bærelser ere prydede med de udsøgteste Kostbarheder af Malerier, Statuer, Marmor, Mosait, Indlægning, Speile, Tapeter o. s. v. Pragtfuldest er ovenpaa den store Taffelsal, 100 Fd. lang, 50 Fd. bred, hvor man har Marmor over, under og om sig, og Dandsesalen, 110 Fd. lang. Nedenunder er den herlige Grottesal, af samme Størrelse som Taffelsalen: Bægge og Piller ere beklædte med Murstengestalter, Metalkuffer, Koraller, Conchylier og Krystaller, saa kunstigt sammensiede, at Havdyr, Delphiner og Blomster omgive Diet med den største Naturlighed og det meest afvekslende Farvespil. Et lille Theater findes i det ene Fløi; Frederiks egne Baaningsværelser ere i en Sidebygning, smaae og tækkelige; ogsaa her staae hans Bøger og Skriveborde usforandrede.

Udenfor Haugen ligge to Lysthuse, det chinefiske Taarn og Belvedere, en rund Bygning med 2 Etager; Udsigten herfra skal være særdeles smuk; men, da Taagen tilspærrede den, lod jeg mig nøie med at betragte dem langtfra. — I det forrige Baghuus ved Slottet, hvor nu nogle Invalider holde et Slags Caffehuus, fik jeg mig noget Caffe og Smørrebrød, og gif derpaa tilbage til Sans-Soucis Billedgallerie.

Det er uden Tvivl eet af de skønneste i Eu-

ropa; man gaaer op bertil ad hvide Marmor-trapper, og udenfor staae Kunster og Videnfaber afbilbebe i 18 hvide Marmorstatuer. Galleriet selv bestaaer af en stor Sal og et Cabinet; Salen er 246 Fd. lang og 33 Fd. bred; i Midten har den en stjøn Marmorkuppel, som bæres af fritstaaende Søiler, hvoraf enhver er eet cararistt Marmor; Lyset falder ned fra oven. Salen er prydet med antike Statuer, Buste og Basreliefs, fundne i Livias Gravsted, i Neues Palais, i Marii Landhuus o. s. v. Maleriernes Antal er 180, alle kjøbte af Frederik 2, alle af den nederlandste og den italienske Skole, og alle udsogte; paa den ene Mich. Angelo nær, ere her Stykker af alle berømte Mestere, 37 af Rubens, 14 af van Dyck, 4 af Rembrandt, 23 af Pitter van der Werf, 3 af Teniers, — 5 af Raphael, 10 af Correggio, 5 af Giulio Romano, 7 af Titian, 2 af Leonard da Vinci, 4 af Guido Reni, 3 af Dominichini, 1 af Paul Veronese, 3 af Andrea del Sarto, 2 af Maratti, 3 af Celesti, 2 af Caracci, 2 af Guercino da Jento, 1 af Caravaggio, 1 af Luca Giordano, 1 af Mengs, 2 af Cignani, 1 af Le Sueur, 2 af Albani o. s. v.

Til de fortrinligste Stykker regnes: Raphaels ecce Homo (6000 Duc.) Correggios Jo og

Leda (den største Compliment gjorde den bigotte Hertug af Orleans Maleren; han lod begge Hoveder skjære af, fordi de vare for udtryksfulde, og et par andre sætte ind; paa Leda lod Napoleon atter et nyt indsætte, som er saa godt, at det undgaaer Enhver, som ikke veed det), Titians sovende Venus, Guido Renis Toilette af Venus, Mengs hellige Familie, Dominichinos Petri Befrielse ved Engelen og de 3 Gratier, Leo da Vincis Vertumnus og Pomona, Rubens Lazari Opvækkelse, Rembrandts Adolph af Selbern, v. Dycks Christi Bespottelse og Isaaks Betsignelse. —

Jeg turde ved min Vortgang ikke give Hofraaden Noget, som havde viist mig om; jeg takkede ham for hans Godhed, og gav Agt paa hans Mine; og, da jeg mærkede, at han saae lidt skævt paa mig, forstod jeg ham, og greb til Pungen. —

Jeg gif herfra over nogle Møllebaner, hvorfra jeg havde en skøn Udsigt over hele Egnen, netop som Himlen opklarede sig for en kort Tid; jeg spadserede ind i der Neue Garten, og besaae her udenfra das Marmorpalais, som Fred. Wilh. 2 har bygget, tildeels af en Marmorcolonnade i Sans=Souci, som han lod nedbryde; men Bygningens Facade har endnu nogle manglende Søiler; det seer ret smukt ud; imidlertid havde jeg nu seet saamegen Glimmer, at jeg ikke følte mig

fristet til at see mere af denne Slags. Derimod glæbede jeg mig over den venlige Veligheden ved den smukke hellige Sø, som lader Een glemme den sandige Omgivelse; Haugen er stor, og anlagt i engelst Smag; der er ogsaa Ust-huse af alle Former: som Eremitage, som gothist Taarn og som ægyptist Pyramide. Her begyndte atter Regnen at øse ned over mig; jeg skyndte mig hjem, fik lidt at spise, sad Kl. 5 paa Bognen, og Kl. 10 i min Gjestgiverstue i Berlin. —

11te Octbr.
(Søndag)

— — **Nl.** 11 ·git jeg hen i Domkirken, der tillige er Slotskirke; men det er en Banhelligelse af det ærværdige Domkirkenavn; underligt nok, Palaier og Lysthuse og Operahuse forstaae vore Kunstnere; men en Kirke, som vækker Andagt og Aldor i Sjelen, kan ingen Kunstner nu opføre; Grunden maa søges i Landens Stemning. Nærværende Kirke er lys og peen; man kan see og høre; men alt dette har den tilfælles med en Concertsal, og Eiendommeligt for den Intet. Der er ingen Hvælvinger, ingen Piller, een fortløbende Bue, malet i Tabl, som man pleier at male Loftet i en Stue; Binduesrunderne ere af huuslig Størrelse; Prædikestolen er uden mindste Prydelse, Alteret et blot Bord med et lille Crucifix, eftersom denne Kirke hidtil har været de Reformeerte egen; den skal være 330 Fd. lang og 130 Fd. bred. Provst Hanstein prædikebe; han synes at mangle Kraft til at imponere, og

stærk, inderlig Følelse; imidlertid kan han vel vinde ved at høres oftere; Prædikenen var om Troen paa Forsynet, og havde nogle ret gode Steber.

Fra Kirken gif jeg til Posthuset, og fit her 2 Breve fra Gitta og eet fra Fader, de to tilsendte mig over Göttingen; lykkelig ved dem, gif jeg hen til en brillant Conditør unter den Linden, og i en Sopha ved en Kop Chokolade

— — —

Hos en Tracteur Levecque i Jägerstrasse, hvor Brodersen og de øvrige Holstenere ogsaa spise, abonneerte jeg idag min Middagsmad for 1 Maaned, 4 Retter dagligt for 10 Rthlr maanedligt. Med 4 af de tydske Landsmænd fulgtes jeg fra Bordet; vi toge en Leievogn, hvoraf der udenfor Brandenburger Thor holde flere Hundrede, hver for 4 G., og kjørte ud til Charlottenburg gjennem Thiergarten; der vrimlede af daarlige Hyrevogne, smaae og store, som i Kildetiden hos os. Vi holdt — — —

— — —

d 12te Octbr
(Rundbog)

Om Formiddagen gjorde jeg en Tour gjennem Byens vestlige Deel: Alte Cölln, Friederichswerder, Neustadt og Friederichstadt. I Alte Cölln, der forbindes med Berlin ved die lange Brücke, som fører over Spree, og ved Friederichs-

værder ved die Hundebriücke, der gaaer over en Canal, ligger Slottet. Det er en imponerende Colos; mørk og massiv staaer den imellem de moderne lyse Palaier som en truende Behersker; dets længste Side har 430 Fod; ud til Spree har det gammeltdags runde Taarne; det er bygget i Form af en firkantet Kasse, har fire Gaarde inden sine Mure, og hele Bygningen røber, at den ikke er opført af een Haand eller paa een Tid. Det har pragtfulde Portaler; kun Skade, at man har tilladt Privathuse paa den ene Side at støde saa nær til, at kun en Gade gaaer derimellem; det er ikke en Veliggenhed som vort Christiansborg, skjøndt paa de andre Sider Udsigten er fri. Paa den nordlige Side, hvor og Dom- og Slotskirken ligger, er den saakaldte Lustgarten, omplantet med Bøpler; men Den, for hvem det ingen Forlystelse er at see Bajonetterne blinke og høre Commandoraab og Fodtrampen, vil ingen Lyst finde i denne saakaldte Hauge, der kun bruges til Exerceerplads; hensimod Slottet staaer Leopold af Anhalt Dessau i Marmor i Legemstørrelse.

Paa die lange Briücke, paa en udbygget Grund, staaer Frederik Wilhelm d. Stores Metalstøtte af Schlüter; det er et Mesterstykke; Festen synes lidt for kort; men Churfyrstens Stilling og Mine er

herlig; endnu mægteligere udtrykte ere de 4 Krigsfangers Stillinger, som lænkede til Foden, med Kædsel i Mine og Gebærder see op til deres Overvinder. — Men en Plads, som vel hører til de stolteste i Europa, og som jeg aldrig gaar over uden Glæde, er den, naar man kommer over die Hundebücke. Det hele prægtige Anlæg, det store Rum til alle Sider, hvor Bøgne og Mennesker bevæge sig frem og tilbage uden at støde paa hinanden, de stolte Bygninger: Løihuset, Universitetet og Kunstacademiet paa den ene Side, det fgl. Palais, Operahuset og Bibliotheket paa den anden, den firdobbelte Lindeallee ligeoverfor, der omgives paa begge Sider af Bygninger, der kappes i Skjønhed, og krones ved Enden af Brandenb. Portens Triumphvojn, dette Hele frembringer et stort Indtryk, det viser Menneskekraften i sin Storhed og styret af Smag og Sands for det Skønne.

Lindealleen (4000 Fd. lang, 160 bred, den midterste Allee 50 Fd. bred) er Berlinerernes Trøst som deres Stolthed; her er en evig Brimmel, og det lønner sig at blande sig i den, naar man finder Glæde i at see smukke Ansigter; det har været mig paafaldende, at jeg næsten ingen stygge har seet, men mange udmærket smukke. —

Den anden herlige Plads er der Friederichs-

städtcr-Markt, en stor Rectangel, der prydes af tre stolte Bygninger, den franske reform. Kirke, die neue Kirke og Nationaltheatret i Midten, som nu atter opbygges (en støvende Composition!); begge Kirker ere bygte efter een Model, i italiensk Smag, Colonnader ved Portalerne, og høie Kupler med en stærkt forgyldt Figur ovenpaa. I Neustadt og Friedrichstadt løbe alle Gader snorlige, og have ofte en Længde, som ikke lader sig afsee; saadanne Landeveie i Byer ere hderst kjedsomme; den trøstesløse Udsigt nedslaaer Sindet, og det Censformige kjeder Diet.

Fer Afvegling er der overalt ikke sørget ved Anlægget af Berlin; Alt er regelmæssigt, men trukket efter een Snor, Alt harmonisk, men bygget efter een Maalestok; foran hver Port en stor Plade, rund eller firkantet eller ottetkantet, ligesom en uendelig Gade, der som oftest ender med en Kirke eller et Palais, og som gennemskjæres af Gader, ligesaa snorrette og uendelige; Husene ere alle omtrent lige høie, med eens Vinduer, eens Tage o. s. v. Denne Bygningsmaade er ikke beregnet for Menneſker, der ere foranderlige, og kun i Forandringer finde Behag; derfor bliver man neppe let hjemme og huusvant i Berlin; her er ingen Venlighed, ingen Tækkelighed, som i Kjøbenhavn; Alt er stift og elegant og fornemt,

og i de uhyre brede Gader kommer man aldrig hinanden nær, medmindre Folkemængden bliver dobbelt saa stor.

Derimod er her sørget slet for Fødderne; Steenbroen er slet; Fortougene falde ned imod Kende-
stenen, der strømmer høit i dybe Afgrunde; brede
Steen kjender man Intet til; heller ikke ere Reno-
vationsvogne brugelige; man gjør Regning paa
Solen, og vader i Sølet, indtil det tørres; maa-
ske har Sandet lært at sætte Priis paa Vandet,
endog paa Gaberne. Die Friedrichsstraße gaaer
gjennem hele Byens Længde, og endes mod Sy-
den ved der Hallische Thor; Runddelen foran
denne er nu omdøbt, og hedder Platz der belle
alliance.

I Wilhelmstraße ligger den bekyndte Wilhelms-
platz, omplantet med Træer, og belagt med dybt
Sand. Her staae de 5 Heltestøtter i Marmor:
Schwerin, Winterfeld, Seiblitz, Reith og Zietzen!
Schwerin staaer med Fanen i Haanden, og hans
Blik byder Soldaterne at følge efter. — Om Ef-
termiddagen skrev jeg mit Brev særdivigt til Gitte,
læste nogle Aviser hos Conditoren, og var hjemme
om Aftenen.

Jeg skrev idag til Guldberg. Derpaa besøgte ^{d 13de Octbr}
jeg Ritter; han har et særdeles indtagende elff-
værdigt Væsen, og synes, ret venstabeligt at ville
(Lindbag)

tage sig af mig; jeg gik omkring i nogle Boutiquer, og købte mig Tøi og Andet: Silketøi Beenklæder, et par strikkede Nattrøier o. s. v. Paa Slotspladsen, i die breite Strasse og Königstrasse ere Boutiquerne sammendnygede; af Galanteriboutiquer findes her en uhyre Mængde, og det er et fristende Syn, at kaste Øiet ind i denne Brimmel af skjønne, kunstigt opstillede Sager.

I Universitetsquæsturen betalte jeg mit Honorar af 2 Louisd. for to Forelæsninger hos Schleiermacher over Dogmatiken og Dialectiken, og modtog derfor en Quitting, som skal forevises Docenten selv; Medicinere og Fysikere lade sig betale med 2—3 Louisd. Jeg bragte mine Breve paa Posthuset, og hentede et derfra fra Hansen med mine 8 Louisdorer, som kom til rette Tid; det er leet, at søe Penge ud, som jeg her maa gjøre; gid jeg dog var i Roe, og kunde beregne mine Udgifter! —

Om Eftermiddagen skrev jeg i min Journal, — andet Arbeide kan jeg ikke overtale mig til at begynde paa i Bertshuset. Da jeg gik fra Middagsbordet, kom jeg forbi en Bogstøbe paa Gaden; jeg saae der vognage du jeune Anacharsis, og tilkjøbte mig de 9 Dele med de 31 Kort og Kobberer for 5 Rthlr; Bogladeprisen er det dob-

belte. Om Aftenen gik jeg paa Comœdie, og faae Jüngers: Er mengt sich in Alles; Stykket var ikke, hvad jeg havde ventet; Plumper gaves som Gjesterolle af Hr. Schmelka fra Breslau; han spillede godt; den gamle Formynder var Hr. Unzelmann, som i Aviserne gjøres saa Meget af, vel ikke uden Grund; men hans Spil var ikke saa sandt og ægte comist, som Frydenbals; derimod sandt jeg i Hr. Gern meget comist Talent til de lavere Roller (som Kind hos os); og Mad. Devrient spillede med en høi Grad af Elstværbigheid den udtrykfulde Naivetet.

Nr. 11 gik jeg ud; det var herligt Solstins-^{d 14 de October} veir, og jeg besluttede at nyde det udenfor Byen. Jeg gik ud af Brandenburgertjør, og fra den lige ind i Thiergarten. Dens Nærhed, at Skoven gaaer umiddelbart op til Porten, er og den største Herlighed ved den; den er temmeligt stor og gjen-nemskaaet med Gange i alle Retninger; men Sandet plager ikke alene Fødderne; det magre Græs og de tynde Træstammer vidne om den flette Føde, og faae ikke det smilende, friske Ud-seende, som gjør Diet saa godt.

Det smukkeste Partie er langømed Spree; Vandet og de enkelte Smaaffibe (Dampskibet laae her ogsaa) danne her i Forening med Skovene paa hiin Side virkeligen et smukkere Prospect,

end man ved Berlin skulde vente at finde. Paa en Bænk hvilede jeg, og læste min Gittes sømme velsignede Breve, og var saa glad ved min kjærlige Pige. —

I Skumringen gik jeg atter ud; ved Lys vil jeg skaane mine Dine saameget muligt for Anstrengelse; de trænge til at skaanes; dog mærker jeg kjendelig Forbedring, siden jeg har begyndt at bruge Saxtorphs Recept, som Gitte har sendt mig. Jeg besøgte Hartlöv et Dieblif; han har faaet et ret net Logis i die letzte Strasfe for det Kjøvkjøb 7 Månthr. maanedl. med Opvartning og Seng. — Derfra gik jeg til Brodersen, og drak Thee hos ham; vi kom i Disput om Forskjellen mellem Pyrrhonierne og Academikerne; han vil læse over Scepticismen til Vinter, naar han først paa Fredag har holdt sin Prøveforelæsning; jeg mener, at denne Forskjel er kun —

— — — der lægges i udenfra, desuden er her saa dyrt i Berlin, omtr. en halv Gang saa dyrt som i Göttingen, at man vel behøver at spare. Mod Middag gik jeg til Schleiermacher med mit Brev fra Petersen; han boer i Wilhelmstrasse i en Sidesløi af et stort Palais; jeg blev ført ind i eet af hans Værelser, hvor endeel Bøger stode; men, da jeg havde seet mig Noget om iblandt

dem, kom en Jomfru, og bad mig, at komme igjen efter Boret; han studerede nu, og hun vilde nødigt forstyrre ham. Kl. 4 var jeg der igjen, og nu kom han; hans Figur frapperede mig ikke, da jeg i Forveien havde hørt den beskrive; han er næsten et Hoved mindre end jeg*), lidt forvoget, og bærer Briller, som et par livfulde Dine funkle igjennem. Hans hele Væsen er Liv, dog er han for første Gang noget spændt og forlegen. Han klagede over Tidens Utilstrækkelighed til at udgive Dogmatik og en Moral, som han kaldte en gammel Sjeld; og han klager vel med Rette; thi foruden sine Collegier er han Præst ved Tre-foldigheds-Kirken, og prædiker hver Søndag; dog sagde han ret naivt: mine Prædikener tage mig, efter min Maade at prædike paa, ikke megen Tid; Menigheden kunde vel neppe have nogen Sjelsørger, som tager sig mindre af deres Sjæle. Jeg spurgte ham, om han lagde nogen Bog til Grund for sine dogmatiske Forelæsninger; han svarede: leider nein. Tilslutning bad han mig, efter min Leilighed komme om Aftenen ved Theetiden, dette var hans Erhøhlungsstunde.

Fra ham gif jeg op paa Kunstacademie-Udstillingen, der indeholder Productionen af de 2

*) Clausen var endda en lille Mand. (3. F.)

sidste Aars Flid, en stor Mængde Malerier. —
 Henimod Aften flyttede jeg ind — — —

— — — — Illusionen var skuffende, og jeg
 var midt i det gamle Rom, i dens Helligdomme,
 paa Capitoliet og mellem Krigere, Præster og
 Bestalinder.

Den 19de
 October
 (Mandag) Om Formiddagen hos Bilden med mit Brev
 fra Uhden og et Exemplar af min Disputats;
 han synes at være i Besiddelse af den Humanitet,
 som skulde være det første Requisit hos en Bi-
 bliothekar; han trøstede mig rigtigt nok ikke paa
 det Bedste, da han sagde, at man først for kort
 siden var begyndt med at ubbide og ordne Bi-
 bliotheket efter fast Plan, og at in specie den
 nyere theologiske Litteratur var langt tilbage; men
 han lovede med megen Beredvillighed, at der i
 de lovbestedte Indskrænkninger gjerne skulde skee
 Undtagelse med mig. — Kl. 12 gik jeg op paa
 Universitetet, for at være Tilhører ved Recto-
 ratets Overleverelse af Marheinecke til Weisß.
 Auditoriet, formodentligen en fordoms Taffelsal
 i det prinselige Palais, er i Hovedbygningen,
 en smukt decoreret Sal, dog ikke stor nok, ifald
 Studenterne skulde have lyst til at være til-
 stede. Marheinecke med sit ædle Ansyn, sin
 Guldbjæde paa den sorte Præstekjole, og de to
 sceptergjirede Pibeller ved Cathedret tog sig ret

smukt ud; det er et værdigt theologisk Facultet: Marxheide, Schleiermacher, Neander og De Wette. —

Om Eftermiddagen og Aftenen var jeg hjemme, indpakket i min Cavai, for at modstaae Kulden. I Eftermiddag gjorde jeg det raske Skridt at sige mine Bærelser op til første December, fordi jeg fandt det for dyrt, naar jeg skulde leie Sengen aparte. Men en halv Time fik jeg det Svar, at Vertinden vilde, naar jeg vilde blive, lade Sengeleie gaae ind med under Huusleien, fordi jeg var saadan ein eigner u. ordentlicher Mann. Hermed var jeg da fornsiet; jeg boer her hos grundærlige Folk, og har det beqvemt og endog elegant hos mig; dette er i en Bye som Berlin ikke ligegyldigt.

I dag traf jeg den danske Legationssec. Kammerjunker Moltke, en Søn af Oberpræsidenten i Kjøbenhavn; hans Ansigt kjendte jeg godt. Det morede mig at føre en dansk Samtale; han fortalte mig nogle Nyheder fra Kbhn., og vi trængte Begge til at tale om danske Ting. Han lovede og paa min Anmodning, at modtage Breve til mig, som fra Kbhn. bleve sendte gennem Departementet, og at sende mine Breve paa samme Maade til Hamburg; til Kbhn. kunde han ikke, da Rosenfrantz selv modtog og aabnede Pak-

D. 20de
October
(Tirsdag)

ten. Paa Bibliotheket fik jeg idag for første Gang kun slet Modtagelse; jeg bragte en Seddel med mig paa 6 Bøger, og fik kun 2, for det øvrige det sædvanlige Bibliotheksvar, at de vare der ikke.

Herfra gik jeg ud paa en Brændeplads, købte mig ein Aættel hugget Bøgebrænde, og fik det strax kjørt hjem med mig. Da jeg kom med min Transport, stod Friedländer i Porten, for at besøge mig. Han vilde bede mig til om Aftenen; men, da han hørte, jeg vilde see Kong Lear i aften, maatte jeg love ham at følge ud og spise til Middag hos ham. Jeg beklagede mine flette Udfigter paa Bibliotheket, og med en utrolig Tjenstagtighed fulgte han mig strax hen til sin Boghandler Dümmeler under den Linden, og udvirkede ved sin Anbefaling det Tilbud, at jeg hos ham kunde faae Bøger tillands; han fulgte mig ogsaa til nogle Antiquarer, og tilbød sig at skaffe mig Bøger fra hans Faders Bibliothek.

Jeg spiste i hans Huus med Fornøjelse; Toner er fin, uden Stivhed, og Alting jærkligt og galant; Manden har Interesse for at høre om Alt, og Kundskab nok til at tale ret forstandigt om Alt; Konen forbinder Tækkelighed og Underholdningsgave med Læsning og Smag; en smuk Datter saae jeg for første Gang. —

Med al min Skynding, maatte jeg dog om Eftermiddagen i kjedsommelig Skynding skrive til Gitte; med mine Breve løb jeg paa Posthuset, og tilbage til Comoediehuset, hvor jeg fik Plads i en Parterreløge. Kong Lear behagede mig ikke her, uagtet Lamm med mesterlig Sandhed fremstillede den affældige Oldings Legems- og Aands-Svagthed med Funterne af den fordums kongelige Bærdighed; det var den Schröderste Omsarbejdsse, moderniseret og forkortet; Expositionsscenen erstattedes ved en kjedelig Fortælling om den Deling af Riget, der ellers foregaaer for vore Dine; Lear døer, fordi han anseer Cordelias Afmagt for Død, og hendes Opvaagnen til den datterlige Sorg udgjør Enden af Stykket. — Chaffpear lever dog renere og mere utrænket paa vor Stueplads. —

Kl. 8 hørte jeg den første Time hos Schleiermacher over Dogmatiken; han havde allerede læst 2 Timer, uden at jeg havde vidst det; han sidder ganske roligt paa Cathederstolen, og filosofierer, som om Tankerne stode for hans Dine; ikke et Ord har han skrevet for sig og dog mangler ham aldrig et Ord. —

Et Besøg til Ritter, som har søgt mig for-gjeves. — Om Fornidd. kom Moltke til mig; han gik med mig op i Casino, den galanteste

D 21de
October
(Onsdag)

Club i Byen, og indskrev mig for 3 Uger; jeg fandt her Aviser nok og en stor Læsesal, men kun en eneste Litteraturtidende, den Genaisse. — Fra Bordet fulgte Brodersen mig saa til Dr. — —

— — — — —

— — — — —

